

Ordförande: *Stig Svensson*

Inledare: statsrådet *Gunnar Sträng*

Deltagare i debatten: professor *Göran Ohlin*, docent *Lars Matthiessen*, ekon dr *Lars Wohlin*, statsrådet *Gunnar Sträng*, utredningssekreterare *Hans Engman*, docent *Karl-Olof Faxén*, pol mag *Danne Nordling*

GUNNAR STRÄNG

Årets statsverksproposition

För ett år sedan kommenterades den budget som redovisades inför riksdag och allmänhet som Strängs ofullbordade budget. Och det var rätt så tillvida att det här saknades den sedvanliga försörjningsplanen och den sedvanliga nationalbudgeten. Orsaken var det utomordentligt svårbedömbara läge som vi hade råkat in i i anledning av oljekrisen med dess 3- à 4-dubbling av priset och framför allt osäkerheten om vi över huvudtaget skulle kunna räkna med att erhålla råvaran olja. Den svarar som bekant för bortåt 75 procent av vår energikonsumtion. När man nu i efterhand bedömer läget för 1974 så går det väl ändå till eftervärlden som ett ganska bra år. Vi har haft en tillväxt volymmässigt och i fasta priser på drygt 4 procent, vi har haft en disponibel inkomstökning på 7 procent, som har möjliggjort en hög privatkonsumtion och även en kraftig offentlig konsumtion. Försäljningssiffrorna i frågan om privatbilar, TV-apparater och vita kapitalvaror m m är en verifikation på konsumenternas starka efterfrågan och köpkraft. Industrins produktionsökning under 1974 får betraktas som tillfredsställande, desslikes även investeringstakten i det svenska näringslivet, framför allt inom industrin.

Vi kunde också glädja oss åt en god

skörd och förtagsvinsterna tenderade att bli så stora så vissa speciella nedfrysningåtgärder befanns vara erforderliga. Således spärrades 35 procent av företagens vinster på särskilda konton i riksbanken. 20 procent får användas efter den 1 juli 1975 för miljöförbättrande investeringar och 15 procent för utbyggnad av de produktiva investeringarna. Vi räknar grovt med att det här rör sig om inte mindre än mellan 3 och 3,5 miljarder.

Det intressanta i den här nedfrysningen av företagsvinsterna är att när de längre fram skall tas in anspråk så förutsättes såsom ett villkor att de anställda får ge sin uppfattning till känna. I frågan om miljöfonderna så har de anställda en klar vetorätt. De avgör när, var och hur pengarna skall sättas in. I frågan om produktionsinvesteringarna så skall de anställdas synpunkter biläggas ansökningen om att få lyfta medel. Här har nu tagits med stort lugna och fattning i den allmänna publika opinionen ett konkret steg för att realisera den ekonomiska demokrati som vi har talat om i åtskilliga decennier.

Med ett gott år följer också en god sysselsättning. Och de senaste rapporterna vid slutet på 1974 ger vid handen att om jag tar hela den arbetsföra befolkningen, den som är i arbete och den som vill ha

arbete, i åldersgrupperna 16—74 år så är arbetslösheten ca 1,5 procent. Ser jag på de arbetslöshetsförsäkrade som är 2 800 000 så är arbetslösheten ner i 1 procent. Det innebär en intensivare efterfrågan på arbetskraft än någon gång tidigare under motsvarande årstid. Rent statistiskt är det svårt att komma längre varför vi med visst skäl kan säga att vi under senare halvåret 1974 levt upp till den fulla sysselsättningen.

Den här tämligen ljusa bilden har sin relief i en ganska motsatt utveckling i vår omvärld. Oljekrisen drabbade hårt alla industrialiserade länder, framför allt de länder som hade dåliga reserver för att tåla stötarna. Det har inneburit betalningsproblem som i sin tur föranlett en minskad aktivitet och på sina håll en arbetslöshet som måste betraktas som oacceptabel. Sverige och ett par andra mindre länder har inte 1974 känt på dessa svårigheter, och för vår del kan det förklaras av att vi gick in i påfrestningarna med goda reserver. Efter att ha varit ganska långt ut i det kalla vattnet 1970 med ett klart underskott i vår handel med omvärlden och en reducerad valuta-reserv ner till 3,5 miljarder har vi under åren 1971—1973 förändrat underskottet till ett överskott och byggt upp vår valuta-reserv till 12 miljarder.

Men naturligtvis finns det negativa inslag även för vår del i den ekonomiska bilden. Vi har på nytt på grund av att vi nu betalar 8 miljarder mer för vår importkvantitet av olja än vi gjorde 1973 råkat in i en underskottssituation i frågan om bytesbalansen. Och den stora frågan som nu reser sig är hur vi skall komma ur detta. Vi har vidare på grund av prisstegringen på olja och andra viktiga råvaror råkat in i en prisstegringsprocess som kan vara oroande. Under 1974 avläste vi denna prisstegring till 10 procent enligt Pris- och kartellnämnden, och till 12 procent enligt Statistiska centralbyrån. Vårt underskott i bytesbalansen ökar från närmare 3 miljarder 1974 till närmare 5 miljarder 1975. Vår valuta-reserv har under 1974 avtappats med 3,5 à 4 miljarder och risken för fortsatt avtappning föreligger.

I det läget uppstår frågan vad vi har för motmedel för att bemästra situationen. Jag föreställer mig att man får gå fram på skilda vägar. Vi behöver förstärka den svenska industrins konkurrens-kapacitet. Det är genom en ökad export vi skall skaffa betalningsmedel för den dyrare importen. Vi får också se om hemmamarknadsindustrin så den hävdar sig i konkurrensen från omvärlden då i

annat fall importsiffrorna blir för höga.

Vi får lära oss spara på den kostsamma energin. Det får gälla både för industrin och för hushållen. Vi får inventera och undersöka vad vi har för egna alternativa energikällor. I de här frågorna kommer regeringen att presentera sina förslag för riksdagen längre fram i vår. Vi får undersöka möjligheterna och i sista hand förstärka valutataläget genom en tillfällig och begränsad utlandsupplåning.

Det har på sista tiden förekommit en debatt som på mig gör intryck av att man tror att utlandsupplåningen är någon slags frälsarkrans som löser oss ifrån besvärigheterna. Så är långt ifrån fallet. En utlandsupplåning, om staten går ut och tar den, får göras såsom ett tillfälligt övergående arrangemang och under inga förhållanden bli ett permanent inslag i statsfinansernas ekonomi. Vi har exempel på nationer där utlandsupplåningen har varit ett permanent inslag i hushållningen och där man har hamnat så långt att man tvingats låna för att klara räntebetalningarna. Då är man definitivt ute i träsket med allt vad det innebär av svårigheter att ta sig upp på fast mark. Riksbanken har tillkännagivit att den med regeringens accept har skaffat sig möjligheter att vid behov lyfta en kredit i Basel-banken på drygt 1 300 milj kr. Det är en säkerhetsåtgärd som vi har ansett det vara lämpligt att införskaffa.

Vi har vidare ansett att den svenska industrin som behöver lånefinansiera sina investeringar i viss utsträckning bör klara det med en utlandsupplåning även om den är dyrare än upplåningen på svensk kapitalmarknad. Men då den exportbetonade industrin har att möta konkurrenter som får underkasta sig höga kapitalkostnader så bör en del av den svenska industrifinansieringen på samma premisser som de utländska konkurrenternas kunna accepteras utan risker för det internationella konkurrensläget.

På dessa premisser har vi räknat med att 1975 skall bli ett år som på det hela taget har samma karaktär som 1974. Vi bör kunna hålla sysselsättningen väl uppe. Det svenska näringslivet går med god fart, investeringsaktiviteten är påtaglig. Våra undersökningar visar detta. Resultatet av löneförhandlingarna kombinerade med den påtagliga statsskattesänkning som genomförs under 1975 jämväl en viss nedgång i sparandet, bör ge förutsättningar för en privat efterfrågan som ökar med 3 à 4 procent. Skulle det visa sig att sysselsättningen på något håll skulle svikta så har regeringen att möta detta med en god beredskap. Vi

begär således ifrån riksdagen en finansfullmakt på 1 000 milj kr att här sätta in om så påfordras. Prisstegringen bör rimligtvis kunna bli mera modererad under 1975 än under 1974. Araberna kan icke gärna 3- eller 4-dubbla priset på oljan. På vissa viktiga exportvaror har vi nog kommit upp i ett prisläge där svårigheterna är uppenbara att gå högre. På ett och annat håll har vi t o m märkt en viss vändning åt andra hållet. Skulle jag vara djärv nog att gissa på en prisökningstakt under 1975 så borde den kanske stanna vid 7 å 8 procent. Efter den här lilla redovisningen av mer allmän ekonomisk art skall jag lämna som allra hastigast ett litet besked om budgetens innehåll.

Jag vill då först understryka att den budget som nu framläggs är i sig själv en stimulans av samhällsekonomin. Underskottet som skall täckas med upplåning uppgår till nära 12 miljarder. Eller med andra ord staten släpper ut 12 miljarder mer än den tar in i skatter och avgifter. En stor del av pengarna går till förstärkning av den personliga konsumtionen. Ökade folkpensioner, livsmedels- och bostadssubventioner, stöd till familjerna är exempel härpå. Folkpensionerna exkl kommunala bostadsbidrag blir från den 1 juli i år 10 170 kr för ensamstående och 17 190 kr för äkta makar. Den 1 juli 1975 tillkommer 270 kr för ensamstående och 540 kr för makarna. Det här gäller för pensionärer som saknar ATP eller endast har en låg sådan.

Försvaret har sina kostnader indexreglerade. Då lönerna för de vid försvaret anställda stiger och likaså materialpriserna ökar också försvarskostnaderna då en i sak oförändrad försvarskraft skall uppehållas. Detta innebär för totalförsvaret ett påslag om 1 400 milj kr. Regeringen har i år velat tillgodose ett befogat önskemål från de värnpliktiga. Således kommer inom försvarsramen att reserveras pengar så utryckningsbidraget kan höjas från 400 till 1 000 kr. Även dagpenningen och familjebidragen förbättras.

En kraftig post i utgiftssteget representerar hjälpen till u-länderna. För nästa budgetår, dvs efter den 1 juli 1975, skulle vi med årets förslag ha uppnått det tidigare utsatta målet 1 procent av BNP till u-hjälp. Det innebär ett påslag av 760 milj kr eller 36 procent. Det totala u-hjälpsanslaget blir 2 860 milj kr. Jag tror det här är internationellt sett en helt unik satsning. Industrinationerna i allmänhet har knappast kommit över den halva procenten av BNP och inför dagens ekonomiska påfrestningar kommer man

på en del håll att till och med försämra procentandelen. Ett mycket omdiskuterat politiskt mål har för vår del fullföljts samtidigt som nationen visat prov på solidaritet och offervilja som sträcker sig också utanför de egna gränserna.

En framträdande roll i regeringens budget har de frågor som hänför sig till tryggheten på arbetsmarknaden och förbättringar av arbetsmiljön i vid bemärkelse. Arbetsmarknadsmyndigheterna har fått möjligheter att påverka företagens anställningspolitik i syfte att ge arbete åt äldre och svårplacerade. Arbetsförmedlingarna förstärks på tjänste- och utrustningssidan. Arbetsmarknadsutbildningen som nu omfattar 135 000 personer kommer att reformeras och ett nytt bidragssystem införs. Förslag härom framläggs under vårriksdagen. Personalförstärkning föreslås inom yrkesinspektionen och arbetarskyddsstyrelsen.

Bostadspolitiken fick sin mera samlade utformning genom beslut vid höstriksdagen 1974. För att möjliggöra acceptabla hyresvillkor utgår statsstödet dels generellt och dels individuellt. Det senare tar sig uttryck i bostadsbidrag till barnfamiljer och lågavlönade. Det generella stödet utgår i form av räntesubvention. Staten subventionerar ned räntan till 3,9 procent för hyreshus och 6 procent för egna hem i nybebyggelsen från dagens marknadsränta på 8,5 procent. Denna räntesubvention avvecklas successivt men har alltid sin fulla effekt i varje årgång som nyproduceras. Statens kostnader för att generellt sänka hyrorna via subventionen uppgår till 2 150 milj kr.

På vägväsendets område satsar vi i nybyggnader och underhåll ca 3 miljarder årligen. Anslagen uppräknas för nästa år med 260 milj kr, i huvudsak på underhållssidan. SJ:s investeringar ökar till 480 milj kr och den sk sociala biljetten, dvs den skattesubvention som utgår för att klara det olönsamma järnvägsnätet har nu nått den respektabla summan av 545 milj kr. Här aktualiseras nu en omprövning då den regionala trafikplanen slutförts vilket beräknas ske under 1975. Vattenfalls investeringar för kraftutbyggnaden går upp till ca 1,7 miljarder under året. Det mera långsiktiga programmet i energifrågorna kommer som sagt att redovisas för riksdagen om några månader.

Skatteutjämningen till kommunerna ökas och uppgår nästa budgetår till 2 800 milj kr. I de nordliga länen jämte Gotland där skattekraften är lägst motsvarar skatteutjämningen ett bidrag från 850 till 1 600 kr per invånare. Kommunal-skattnen har därigenom i stort sett blivit

standardiserad över landet. Bland de stora anslagen bör också nämnas prisstödet för baslivsmedlen. Det rör sig här om mjölk, ost och grädde, kött, fläsk och charkuteriprodukter. Denna specialinriktade subvention av de tunga livsmedlen betyder mycket för familjerna i de breda inkomsttagargrupperna. För närvarande är subventionen drygt 2 miljarder. Under 1975 skulle den behöva höjas med uppskattningsvis 850—900 milj kr om jordbruket skall ha sitt och priserna på baslivsmedlen hållas oförändrade. Regeringen har valt att subventionera bort hälften av denna höjning varför kostnaderna stiger med ca 400 milj kr.

Jag avstår ifrån att närmare redovisa budgetens innehåll då denna genom massmedias år från år ökade aktivitet är välkänd vid det här laget. Jag tar i stället upp ett par mera principiella frågeställningar i samband med budget och ekonomi.

Den första frågan som ofta ställs är, hur passar budgeten in i det ekonomiska perspektiv vi tror oss möta? Här är naturligtvis vetandet om framtiden behäftat med många brister. Världsekonomin styrs inte utifrån ekonomiskt konklösa objektiva vetenskapliga värderingar. Den ekonomiska utvecklingen påverkas av andra många gånger ganska irrationella element. Framför allt har den framtida färdriktningen att göra med politiska värderingar och den politiska situationen i skilda nationer. Därför kan de upplinjerade prognoserna från tid till annan förändras på grund av de politiska krafternas synpunkter, målsättningar och värderingar. Vad jag tycker mig kunna iakttaga under de sista decenniernas utveckling är att statsledningarna, även om det finns klara graderingar i själva engagemanget, ändå oavsett partipolitisk hemvist blir mer lyhörda för sitt ansvar i avseende på sysselsättning och ekonomisk tillväxt. I fria nationer med politisk opposition och demokratiska val är detta en ganska naturlig slutsats.

Jag har i något av mina tidigare tal på Nationalekonomiska Föreningen varit inne på problemet inflationstakten kontra den fulla sysselsättningen. Jag tillät mig då att säga att i ett i intresseorganisationer väl organiserat samhälle med full sysselsättning är en viss prisstegring oundviklig. Det här var i början på 60-talet och jag skisserade den oundvikliga prisstegringen till ungefär 2 å 3 procent. De mera minnesgoda erinrar sig att denna min reflexion väckte en våldsamt politisk indignation med åtföljande beskyllningar för att finansministern gett upp kampen

mot inflationen. Mina bedömningar då som nu baserar sig på att den löneutveckling som är en följd av en stark produktivitetsökning inte i och för sig behöver föranleda några prisstegringar. Då emellertid dessa lönehöjningar tas som intäkt för en anpassning av löneläget över hela fältet, även på sektorer utan nämnvärda produktivitetsförbättringar, så kommer prisstegringen som ett brev på posten. Vi kommer att konfronteras med detta speciella problem i den pågående avtalsrörelsen då den intensiva högkonjunkturen i vissa branscher under 1974 föranlett löneglidningar i tvåsiffriga tal. Siffran 15 procent har nämnts för vissa särskilda områden. Här aktualiseras således diskussionen om compensationen för eftersläpningen från de anställda i övriga sektorer. Jag föreställer mig att denna lönepolitiska filosofi inte är karakteristisk endast för vårt land utan en internationell företeelse i alla industriellt avancerade och demokratiska länder. För att vi i någon mån skulle kunna dämpa av den här interna spänningen i lönerörelsen så har riksdagen på regeringens förslag beslutat om att 35 procent av företagens vinster under 1974 spärras och fryses ned för vissa speciella ändamål. Jag berörde detta i inledningen av mitt anförande. Vid sidan om önskvärdheten av att de 3 å 3,5 miljarder det här kan bli frågan om användes för att förbättra arbetsplatsens miljö och förstärka produktionsapparaten ligger således en strävan att underlätta den centrala uppgörelsen i årets avtalsförhandlingar.

Om man nu i valet mellan alternativen hög sysselsättning och tillväxt med en viss prisstegring eller arbetslöshet och låg tillväxt och en lägre prisstegring stannar inför det första alternativet så kräver det en finanspolitik anpassad härtill. Stannar man inför det andra alternativet bör det i konsekvensens namn bli en finanspolitik av annat slag. Naturligtvis kommer också kreditpolitikens hanterande att få följa samma värdering. Ser jag problemet utifrån våra nationella utgångspunkter så drar jag följande slutsatser.

Jag vidhåller att vi just nu har ett fullt kapacitetsutnyttjande av vår produktiva apparat. På sina håll begränsas vår produktionsökning på grund av en klar brist på framför allt yrkesutbildad arbetskraft. Således redovisar nu mer än 50 procent av våra industriföretag brist på yrkesarbetare och en tredjedel av dem brist på arbetare över huvud taget, således icke yrkesutbildad arbetskraft. Naturligtvis är detta förhållande ett avgörande hinder

för ökad produktion. Vi står just nu i den egendomliga situationen att också byggnadsindustrin i december månad på åtskilliga håll i landet saknade den yrkesutbildade arbetskraft som erfordras.

Man kan naturligtvis fråga, hur rimmar detta med en arbetskraftsundersökning som offentliggörs i dag och som trots allt redovisar 62 000 arbetslösa, vilket är 1,5 procent av den arbetsföra befolkningen. Det är alltid intressant och värdefullt för diskussionen att gå in i själva materialet för vår arbetslöshets- och sysselsättningsstatistik. Jag har personligen den uppfattningen att den är ambitiös och omsorgsfull och på ett riktigt sätt uttrycker utvecklingen och trenden i sysselsättningen från tid till annan. Jag har däremot stora reservationer om man ur vår arbetskraftsstatistik vill ta fram i absolut mening vad som är ett uttryck för den traditionella uppfattningen om arbetslösheten. Själva materialet tas fram ur en undersökning som omfattar 17 000 personer, där utfallet sedan multipliceras upp på hela befolkningen i de redovisade årgångarna från 16 to m 74 år och går således i båda ytterkanterna längre än vad man i vanliga fall inbegriper i begreppet personer som står till arbetsmarknadens förfogande.

Vidare är det inte så vist ordnat att gifta kvinnor som är villiga att ta ett arbete och betraktar sig som arbetslösa har tillgång till arbete just där de bor. De är med i statistiken men kan inte på grund av bundenhet till mannens arbetsplats, dvs de geografiska hindren, i praktiken sysselsättas. Det behöver naturligtvis inte vara en bestående komplikation. Vår lokaliseringspolitik, våra försök att med statlig uppmuntran etablera industrier som skall möjliggöra sysselsättningen för båda makarna är på gång och har gett resultat. I det långa loppet kan således en förbättring ske. Våra ungdomars utbildningsval har under senare decennium på sina håll varit dåligt anpassad till marknadens efterfrågan. Jag tror att en bättring är på gång i det här senare avseendet. Men svårigheten att införa sig själv erkänna att man har satsat på fel utbildning och vara beredd att så där i 25- eller 26-årsåldern skifta om på en helt ny bana är naturligtvis ett problem. De 42 000 obesatta platserna som vi idag redovisar är inte så lätta att besätta även om vi samtidigt redovisar 62 000 arbetslösa.

Det här är i och för sig saker som varje arbetsförmedlare och varje politiker känner och bör känna till. Jag har emellertid till min överraskning lag märke till

att det förekommer inslag i den allmänna debatten som om dessa ting vore relativt okända. Så sent som våren 1974 utfärdades flitigt rekommendationer om starka generella stimulanser med åberopande av att kapacitetstaket långt ifrån var nått. Man baserade sina uppfattningar på arbetskraftsundersökningarnas resultat i absolut bemärkelse. Vi som står litet närmare den praktiska verkligheten blir med nödvändighet mera reserverade inför rekommendationerna om de generella stimulanserna omfattning. Jag vågar nog säga att som läget kan avläsas för dagen har vi full sysselsättning. En mer expansiv utgiftspolitik från statens sida kommer på de premisserna att dra med sig också extra pris- och lönestegringar som inte har någon samhällsekonomisk motivering. Jag bedömer läget för dagen såsom jag här har velat redovisa det. Då man på konjunkturens böljande hav aldrig kan segla med fasta skot så utesluter det självfallet inte att en beredskap skall uppehållas för att möta eventuellt framtida omslag. På den senare punkten har regeringen i finansplanen klart angivit sin vilja till ingripande.

Den förhandlingssits löntagarorganisationerna har i dag är förhållandevis god. Sysselsättningen är hög, bristen på arbetskraft på sina håll rätt påtaglig och förtjänstutvecklingen har varit god under senaste året. Inom vissa industribranscher upp till 16 à 17 procent i ökning. Köpkraften har vidare stärkts genom en skattesänkning under 1974 på ca 4 miljarder. Jag talar här bara om den direkta statskatten. Extra stimulanser till barnfamiljer, folkpensionärer och ökade livsmedelssubventioner till allmänheten har också spelat en roll. Den tillfälliga sänkningen av momsens gjorde en del. Framför allt föranledde den vissa intermittenta dämpningar respektive ökningar i de reguljära inköpsvanorna. Det är svårt att avläsa vilka priseffekter den sänkta momsen innebär. Så mycket kan avläsas emellertid att då momsen sänktes med 3 procent fick den återverkan på konsumentprisindexet med 1 procent nedåt och när momsen återtog sin gamla nivå och höjdes med 3 procent så fick det ungefär dubbelt så stor effekt på konsumentprisindex i stigande riktning. Nu är det svårt att dra några absoluta slutsatser av detta då utvecklingen vid sidan av momseffekterna kan ha spelat sin roll. Att vi emellertid fick en rekordförsäljning av privatbilar delvis beroende på momssänkningen tror jag är ett uttalande jag vågar stå för. Jag har träffat litet för många medborgare som utav bilförsäljarna bibringats

den uppfattningen att de just genom att köpa bilen och få den registrerad före momshöjningen skulle göra vinster som låg 3 à 4 gånger högre än vad en enkel matematisk uträkning ger vid handen. Slutsumman av löneutveckling, skattesänkning och stimulanser har emellertid höjt det svenska folkets disponibla inkomster efter skatten med inte mindre än 7 procent i reala värden. Det torde vara den kraftigaste reala inkomstförbättringen som svenska folket har upplevt under efterkrigstiden.

I ett försök att bedöma efterfrågesituationen under 1975 så tror jag att man rent förståndsmässigt kan dra vissa slutsatser. Vi har också under 1975 att räkna med en statskattesänkning som t o m blir kraftigare än under 1974, och personligen tror jag att förtjänstutvecklingen inte på något avgörande sätt skiljer sig från det gångna året. Möjligen kan löneglidningseffekten bli lugnare, jag tror det. Kan vi räkna med att vår importerade prisstegring blir mera dämpad än under 1974 så bör det här sammantaget leda till en lugnare prisstegring här hemma.

Med detta som bakgrund, en på det hela taget god sysselsättning, en skattesänkning som ger ökad köpkraft som i stort sett motsvarar en lönehöjning på uppemot 10 procent, en förtjänstutveckling därutöver som inte alltför mycket skiljer sig från 1974 så bör efterfrågan bli tillfredsställande. Skulle den svikta så har som bekant regeringen begärt vissa finansfullmakter som skall möjliggöra ett ingripande för att stödja upp den sviktande efterfrågan. Härutöver kan man ställa frågan: Hur blir det med den externa efterfrågan? Vissa inslag i den internationella utvecklingen på alla sista tiden ger mig anledning understryka vad jag inledningsvis berörde, nämligen statsledningarnas känslighet för att en stigande arbetslöshet är ett oacceptabelt förhållande och att den frågan är lika viktig att bemästra som att bemästra prisstegring och inflation. Vi har ekonomiskt tunga och för världsutvecklingen avgörande nationer som har egen styrka och egna resurser att driva en progressiv ekonomisk politik trots den förändrade situationen som oljeprisstegringen innebär. Jag är också beredd att konstatera att vi har nationer där svårigheten att driva en fullsysselsättningspolitik är alldeles uppenbar då man har förbrukat sina reserver, har bestående och oacceptabla underskott i bytesbalansen och har levt under denna situation så länge att man också börjar tappa sin internationella

kreditvärdighet. Där är vägen tillbaka lång och besvärlig och kan väl endast klaras om man kan räkna med en hjälpande hand från de nationer som har praktiska möjligheter att räcka ut handen.

Det är i denna situation vi lägger en budget med en underbalansering på 12 miljarder. Jag betraktar detta som en stimulans i en ekonomi som ännu ej visat konkreta svaghetstecken. Jag har inte kunnat undgå under dessa sista dagar att bli upplyst om från många håll att jag är för optimistisk om den egna gångfarten. Det finns åtskilliga friska överbud i fråga om underbalansering, krav på ökad stimulans ganska omgående. Vem som får rätt får framtiden utvisa, men det finns en enkel slutsats som ingen med politisk erfarenhet kan bestrida. Det är enkelt att spåda på ekonomin om så skulle erfordras. Jag har inga som helst svårigheter att övertyga den svenska riksdagen om att statsutgifterna bör öka, skatterna sänkas och subventionerna bli större. Situationen är den rent motsatta om skruvarna behöver dras till så att inte en egen hemmagjord överansträngning sätter extra fart på inflationen.

Den andra frågan jag vill beröra mer allmänt är utvecklingen i avseende på bytesbalansens område. Ett underskott på 3 miljarder 1974 blir 5 miljarder 1975, valutareservens 12 har sjunkit till 8 miljarder eller med andra ord det täcker en månads importutgifter. Jag tror man kan vara ense om att längre ned i valutareserven bör man inte gå om man inte skall dra på sig obehagliga spekulationer. Underskottet har sin förklaring i att vi i dag betalar 8 miljarder mer för den erforderliga oljekvantiteten än vi gjorde 1973. Vi utjämnar inte den skillnaden så där omedelbart. Jag har inledningsvis angett vilka vägar vi måste beträda. I det omedelbara försvaret av vår valutareserv i väntan på ett naturligt återställande av bytesbalansen har vi ett par vägar som bör utnyttjas. Vi kan förbättra kapitalbalansen med vår omvärld dels genom att finansiera vår industriella utbyggnad via utlandsupplåning. Företagen har således av riksbanken rekommenderats att realisera sitt kapitalbehov via lån utanför våra gränser. Jag utgår ifrån att vi får fortsätta härmed. Kapitalkostnaderna är visserligen högre på utlandslånen. Lånen är kortare, osäkerheten för växelkursernas utveckling kan föranleda viss tveksamhet. Det finns emellertid inte någon annan väg att gå. Och när företagen delfinansierar sin investering via utlandslån och parallellt härmed får den tilldelning

från svensk kapitalmarknad som vi har möjlighet att ge dem så bör ju konkurrensförhållandet med omvärlden vara relativt fördelaktigt. Konkurrenterna har ju inte tillgång till en inhemsk kapitalmarknad med låg ränta och lång amorteringstid. Varje utlandslån byggs under, föreställer jag mig, med en sedvanlig företagsekonomisk kalkyl och tas väl endast under förutsättning att kalkylen går ihop. Det är svårare att göra motsvarande kalkyl för den statliga upplåningen men icke förty går vi ut för att realisera även den tanken. Vi har skaffat oss en garanti för ett utlandslån på ca 1,3 miljarder. Vi har pengarna reserverade men vi bör självfallet inte lyfta dem förrän det blir nödvändigt.

Vad som emellertid är absolut nödvändigt det är att betrakta den statliga upplåningen som tillfällig, i tiden bestämd av vad vi behöver för att anpassa våra reguljära affärer med omvärlden till återställd bytesbalans. Där den statliga utlandsupplåningen går in som ett permanent inslag för att finansiera statens utgifter löper man alltför stora risker för ett plågsamt uppvaknande. Jag tycker vi har bevis på det utan att behöva gå så långt utanför våra gränser.

Jag vill allra sist säga några ord om växelkursförändringarna som ett medel i inflationsbekämpandet, dvs den på sina håll med entusiasm framförda idén om att revalvera den svenska kronan. Den entusiasmen bör dämpas även om jag bortser från våra internationella utfästelser. Vi har refererat dem på sid 6 i finansplanen, och jag kan gärna återge citatet "De på IMF:s årsmöte antagna resolutionerna uttryckte en samstämmig uppfattning att ländernas växelkurs- och övriga anpassningspolitik i syfte att återställa extern jämvikt var en internationell angelägenhet. Vidare skall metoder för internationell övervakning av ländernas anpassningspolitik tillämpas på försök. Förslag föreligger att ledningen av reformarbetet skall anförtros åt ett permanent ministerråd inom IMF."

Det europeiska valutakurssamarbetet, den sk valutaoormen, som omfattar valutorna i Belgien, Danmark, Nederländerna, Norge, Sverige och Förbundsrepubliken Tyskland har utvecklats väl under år 1974. Detta samarbete innebär ett åtagande mellan de deltagande nationerna att solidariskt samverka till en stabilisering på valutaområdet. Det finns också andra tillräckligt sakliga skäl att avvisa tankegången på en isolerad svensk revalvering.

Nu tillhör jag dem som anser att har

nationen gjort internationella utfästelser så springer man inte ifrån dem och därför skulle det kunna i långa stycken räcka att hänvisa härtill. Men jag skall utveckla mina synpunkter ytterligare en del. Tankegången på en isolerad uppskrivning av den svenska kronan motiveras med att man genom prissänkning på importen och naturligtvis också prissänkning på exporten skulle få en något lugnare prisutveckling inom det egna landet. Det låter bra. Men en prissänkning på importen ställer sysselsättningsproblemet för vissa hemmarknadsindustrier i vårt land: textil, beklädnad och stora delar av verkstadsindustrin som redan i dag har svårigheter med den utländska konkurrensen. Risker för den arbetslöshet som uppstår via kronuppskrivningen på hemmamarknadsnäringarna har som jag sett det inte tagits upp från förslagsställarnas sida. Jag utesluter heller inte att uppskrivningen kan innebära sysselsättningskonsekvenser även för exportindustrin. Så starka är vi inte på exportsidan så vi kan försvara den prisstegring på exportmarknaden och svensk exportproduktion som en revalvering innebär. Jag utgår ifrån att vi får sänka våra exportpriser. Den prissänkningen kan måhända tas av skogsindustrierna, av LKAB och av våra järn- och stålverk. Men jag tror det är svårt för Volvo och Saab, varv och rederier för att bara ta ett exempel inom verkstadsindustrin, att klara sina kostnader med försämrade priser på exporten. Jag ser i det här sammanhanget bort ifrån den bytesbalansförlust som en revalvering innebär genom att importen ökar och att exporten blir sämre betald.

Men, säger man nu ifrån det håll där man är fången utav uppskrivningstanken en deklaration ifrån regeringens sida om återkommande uppskrivningar av den svenska valutan för att klippa av utifrån kommande prisstegringar skulle innebära enligt den här geniala tanken att man får en helt annan attityd ifrån de fackliga organisationernas sida i avseende på lönekraven, eller med andra ord kostnaderna skulle i motsvarande grad reduceras i de svenska företagen. Vidare hänger man ju på den reservationen att en ensidig svensk uppskrivning måste för att bli trolig i omvärlden följas av en hård ekonomisk politik både i frågan om finanspolitiken och penningpolitiken. Man skulle t o m enligt receptutskrivarna vara så pass konsekvent så om den interna löneutvecklingen inte håller sig inom de bestämda mallarna utan föranleder arbetslöshet så skall statsmakterna vara helt likgiltiga inför den utvecklingen, inte höja

den inhemska efterfrågan, inte skydda sysselsättningen. Man skall leva på bra distans ifrån den värld där vi ändå tvingas att fungera för att ställa ut slika recept. Som en intressant innovation i den intellektuella gymnastik som förslaget om den isolerade kronuppskrivningen innebär föreslår man att den svenska växelkursen skall knytas till priset på ett internationellt varusortiment, en korg av representativa importvaror. Med en gång lyfter vi ut den svenska kronans relationer till omvärldens valutor och hakar på den på en på förhand bestämd grupp av importvaror. Jag har en känsla utav att de nationer med vilka vi inlett och uppehåller allvarliga diskussioner om valutaproblem och växelkurser skulle ställa sig en aning förvånade om nu regeringen skulle ett ögonblick fundera på förslagen. Om jag skulle få ge ett råd tillbaka, jag utgår nämligen ifrån att konjunkturrådet inte är en uppenbarelse som för att använda en gammal filmtitel bara dansar en sommar, skulle det naturligtvis inte ha skadat om man med en enkel förfrågan hos löntagarorganisationerna efterhört om de är villiga att revidera sina avtalsförslag mot bakgrunden av ett uttalande om en kronuppskrivning. Jag tror mig veta svaret. Och då hade det avsnittet i

rapporten mera fått karaktären av en intellektuell övning för övningens egen skull. Jag vill sammanfatta min kommentar till förslaget sålunda: det fyller alla anspråk på originalitet, men det är nog det vänligaste jag kan säga om det.

Det är svårt att spå, framför allt om framtiden. Våra övningar här på Nationalekonomiska Föreningen är en provkarta på dessa svårigheter. Å andra sidan är det alltid värdefullt med en debatt där alternativa uppfattningar får se dagens ljus även om de byggs mera på tro än vetande. Och naturligtvis ligger också finansministerns och regeringens prognoser baserade på tro och bedömningar där utvecklingen kan komma att korrigera oss. Som det enda praktiska politiska handlingsmönstret har jag velat redovisa vad som också understryks i budgetförslaget, att utifrån dagens situation redovisa en budget som passar in i den dagsaktuella situationen, att komplettera den med en handlingsberedskap som ger regeringen möjligheter till variationer åt vilket håll det nu än behöver göras, så den ovissa utvecklingen kan mötas med bibehållna målsättningar. Vi brukar uttrycka dem med orden god sysselsättning, industriell slagkraft, ökad standard och kontroll över prisutvecklingen.

Debatt

Redigerat referat

Göran Ohlin:

När herr Sträng visar oss vänligheten att komma hit för att diskutera sin finansplan med oss innan den ens har kommit upp i riksdagen brukar vi betyga vår tacksamhet genom att göra vårt bästa för att puckla på honom och visa att vi vill behandla honom som en av våra egna. Vi behöver inte vara särskilt oroliga för honom — han är van vid värre än så, och han sväljer nationalekonomer i en munsbit om han vill. Hans kort är väl snarast för starka. Statsministrar och monarker kommer och går i det här landet, men många måste tro att det finns en oskriven grundlag som säger att Sveriges finansminister heter Gunnar Sträng. Jag vill minnas att jag förra året spekulerade något i chansen att få se honom igen. Jag är glad att vi nu får göra det.

Det är inte utan anledning som herr Sträng har suttit som finansminister i alla dessa år. Han har en häxmästares förmåga

att förvända synen, och han behöver bara öppna munnen för att man skall hysa förtroende för honom, i synnerhet om man inte förstår vad han säger. Med oss nationalekonomer är det i allmänhet precis tvärtom: när vi öppnar munnen inspirerar vi ett instinktvis misstroende, och även om folk inte är säkra på att vi har fel så hoppas de det.

Under sådana omständigheter är det lätt för herr Sträng att borsta av sig den kritik han då och då möter i vår krets genom att tala om hur lekfulla och akademiska vi är och hur abstrakta och verklighetsfrämmande våra förslag är. Den här gången sade han t o m att de är könlösa. Jag hoppas att vi är fardiga med sådana omdömen för i kväll och kan diskutera litet mer allvarligt.

Finansplanen är i år, då den inte innehåller något reformförslag av mera omvälvande natur, av intresse huvudsakligen därför att den ger uttryck åt en bedömning av kon-

junkturläget och de rådande tendenserna och definierar den ekonomiska politik som herr Sträng säger är väl anpassad till omständigheterna.

Alla här håller med honom om att 1974 blev ett bra år i den svenska ekonomin. Jag tyckte också att han betonade varför det blev så. Han talade om den utomordentliga stimulans som han — litet motvilligt, verkade det — hade givit den svenska ekonomin under året. I nationalbudgeten finner vi att den konsoliderade sektorns överskott mellan 1973 och 1974 gick ner med mellan 5 och 6 miljarder. Stimulanspaketen spelade naturligtvis en kolossalt stor roll i det sammanhanget. När det galler framtiden har finansministern givit uttryck åt optimism och ljusa stämningar, medan många andra har bestridit att det skulle finnas anledning till optimism.

Låt mig i likhet med herr Sträng påminna om att det här inte så mycket är fråga om tro eller vetande som om den sannolikhet som vi vill tillmäta olika möjligheter. Ingen av oss vet vad som kan hända ens under så kort tid som under år 1975 och ännu mindre under budgetåret 1975/76. Scenariot i finansplanen är att herr Strängs kolleger i andra länder redan börjat vidta de åtgärder som är nödvändiga för att hindra en alltför stor arbetslöshet. De åtgärder skall stimulera världsekonomin så att den vänder uppåt redan i år. Den här gången säger inte herr Sträng: "Gentlemen, leave it to me!" utan: "Leave it to Helmut Schmidt!" eller: "Leave it to Gerald Ford!" Jag hoppas herr Sträng inte misstycker om jag säger att han bör se till att hålla den svenska ekonomin i gång.

Nu tror jag också att vi förr eller senare kan vänta en viss omläggning av politiken i andra länder på det sätt som finansministern föreslår, men han underskattar enligt min mening den internationella recessionens intensitet och ovanliga karaktär.

Vi har för det första det tragiska förhållandet att konjunkturerna för närvarande är synkroniserade i de stora industriländerna. Det är utomordentligt ovanligt att de alla samtidigt går in i en lågkonjunktur. Detta kan inte undgå att påverka världshandeln och via handeln göra recessionstendenserna kraftigare än vi är vana vid.

För det andra tycker jag att herr Sträng underskattar den villrådighet som 15—20 procents inflation och hittills aldrig upplevda betalningsbalansunderskott borde inge hans kolleger med tanke på hur illa han själv tycker om de sakerna.

Recessionstendenserna är alltså starkare och då återhållande krafter som hämmar den ekonomiska politiken är också starkare, så jag finner det svårt att tro på någon verk-

lig drive för en positiv stimulans i de andra länderna.

Jag skall inte tala mer om detta, eftersom jag tror att herr Strängs bedömning av den internationella konjunkturen har tillmätts väl stor betydelse. Inte ens han väntar sig för övrigt mycket av den. Vad exporten beträffar är hans prognos inte heller särskilt optimistisk, även om jag misstänker att den är alltför optimistisk. Han väntar sig att vår export kommer att visa en nedgång nästa år inom nästan alla grupper utom verkstadsindustrin, och den skall hålla oss upp på en volymökning av i genomsnitt 3 procent. Jag misstänker att det blir någon procent mindre.

När herr Sträng ser fram mot en relativ balans under 1975 förlitar han sig på osannolika händelseförlopp i den svenska ekonomin. Konsumenterna skall tröttna på att spara så mycket som de har gjort, och denna nedgång i sparkvoten skall tillföra efterfrågan 2 miljarder — dubbelt så mycket som herr Sträng har bett att få för att hålla sysselsättningen uppe. Näringslivets investeringar skall öka med osannolika belopp, och detta i en tid av extrem osäkerhet om framtiden och dessutom under en stram kreditpolitik.

Jag vill alltså inte säga att herr Sträng har fel, men sannolikheten för detta scenario förefaller mig vara låg.

När jag ser tillbaka på herr Strängs tidigare förutsägelser under 1970-talet blir jag ännu mer skeptisk. Om herr Sträng säger att BNP kommer att växa med ett visst procenttal, blir det naturligtvis inte riktigt så, eftersom han inte är allvetande, men det intressanta är att se om det finns någon systematisk avvikelse mellan prognos och utfall. Jag har gjort en könlös, objektiv och vetenskaplig undersökning för att studera sambandet mellan vad herr Sträng säger i den preliminära nationalbudgeten i början av ett år och utfallet av BNP under samma år.

Man borde hamna på 45-graderslinjen i mitten (se figur 1.) Som vi ser var förutsägelserna i slutet av 1960-talet rätt lyckade, men efter 1970 har det inte gått så bra. Den största skillnaden forekom 1971, då man i finansplanen förutsåg att ekonomin skulle utvecklas rätt gynnsamt. Det finns vissa likheter mellan det året och innevarande år. Man negligerade då tecknen på en konjunkturonsvängning som var klarare än de är i dag. Även de följande åren, 1972, 1973 och 1974, blev utfallet sämre. Om man drar en regressionslinje för att se vad vi kan vänta oss i år, när herr Sträng forutser en ökning med 5 procent, finner man att det blir nästan noll också i år, vilket är vad jag har tyckt hela tiden.

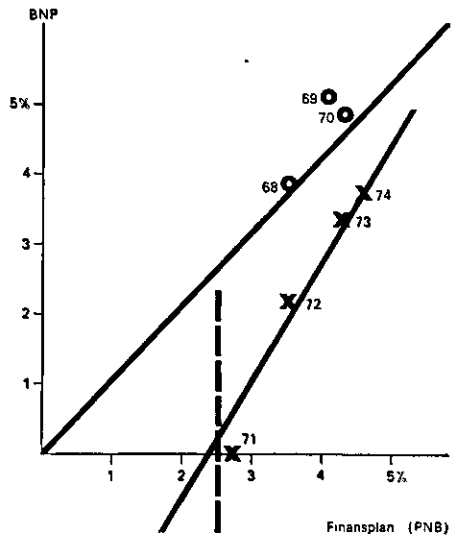
Nu har det slagit mig att herr Sträng kanske tänjer litet på beräkningarna för att få bilden att se bättre ut. Han antyder detta i finansplanen då han skriver att han är medveten om att läget är osäkert men att han har vågat dra så här positiva slutsatser därför att han har en stark beredskap för den händelse att utvecklingen skulle gå sämre. Jag vet inte om herr Sträng menar att det är en finansministers plikt att vara optimistisk för att inte skrämma investerare och för att inte ställa till annu svårare problem för fjärde AP-fonden än den har i dag. Enligt min uppfattning vore det emellertid bättre att göra en helt realistisk bedömning av läget, välja det scenario som man tillskriver en maximal sannolikhet och sedan tillkännage en ekonomisk politik som avser att korrigera de tendenser man befärar. I det här fallet foreställer jag mig att det måste vidtas en rad stimulansåtgärder.

Den mest instruktiva erfarenhet jag fick när jag var med i arbetet inom SNS konjunkturråd gällde storleksordningen av det gap som kan uppstå vid en ogynnsammare efterfrågeutveckling under detta år än den som herr Sträng har antagit. Skillnaden mellan vår optimistiska prognos och den som herr Sträng gör i finansplanen uppgår till så mycket som 5—6 miljarder i nationalprodukten, och det kan betyda ett totalt efterfrågegap på 8 miljarder. Problemet är att det handlar om svindlande stora belopp. Inom den ramen kan man tillfredsställa mycket stora önskemål i fråga om skattedämpningar och serviceförbättringar, om man vågar satsa på att detta verkligen är det mest sannolika scenariot. Gör man det, måste man hålla en beredskap, eventuellt i andra riktningen, men framför allt den sorts beredskap som herr Sträng talade om i dag och som betyder att man seglar med lösa skot och är beredd på litet av varje. Följer man herr Strängs linje, löper man betydligt större risk att för alltid förlora de 5 miljarderna och dessutom få en större arbetslöshet än vi behöver ha. Jag tycker det är alldeles klart att herr Sträng i år borde ha sagt att det börjar bli dags att vända i denna seglats på konjunkturernas böljande hav.

Varför herr Sträng har haft en sådan tendens att vara restriktiv i överkant är jag inte kapabel att omedelbart förklara. Är han omgiven av dåliga rådgivare? Såvitt jag kan se är de snarast för få för att kunna omge hans bastanta person.

Jag är säker på att herr Sträng under sitt andra årtionde som finansminister har bildat sig en alltmär självständig uppfattning. Han har också i många år talat mycket konsekvent om de här sakerna. Jag minns hur han talade om valutakrisen 1965 som en allvarlig väckarklocka. Jag skulle själv tycka att

Figur 1

det vore oriktigt av en finansminister att medverka till ett efterfrågeöverskott som inte bara driver upp priserna utan också orsakar ett betalningsbalansunderskott som måste finansieras genom en upplåning och skuldsättning.

Dagens läge med ett stort underskott i bytesbalansen har emellertid inte sin grund i någon ansvarslöshet hos herr Sträng. Det orsakas av den internationella oljesituationen. Vi delar detta problem med alla andra oljeimportörer. Om de oljeimporterande länderna även under detta år skall ha ett underskott av samma storleksordning som förra året, kan det inte fördelas på samma sätt bland de importerande länderna, men det totala underskottet i OECD måste bli ungefär så stort att det motsvarar överskottet för oljeländerna.

Som vanligt tänker varje land på sig självt. I finansplanen sägs det en hel del om behovet av att Sverige så snart som möjligt blir av med det här problemet, att vi gör investeringar för att öka vår exportkapacitet och att vi betalar räkningen så fort som möjligt. Andra länder för samma språk. Detta är utomordentligt oroande. Bristen på jamvikt i de internationella betalningarna härrör från oljeländernas överskott. I den mån som vi eller andra länder försöker komma undan detta problem genom att skapa överskott gentemot varandra eller reducera våra underskott gentemot varandra, i den mån vi vägrar att acceptera vår del av detta oljeunderskott gör vi bara problemet värre för andra och övervältrar bördan på andra länder, där man i värsta fall ser

sig nödsakad att införa importkvoter och andra handelsrestriktioner. Detta skulle i sin tur kunna bli inledningen till ett sammanbrott för det liberala internationella handelssystemet, någonting som vi i Sverige har alldeles sarskild anledning att frukta mer än någonting annat.

Även om det inte faller inom herr Strängs revir kan jag inte heller förtiga hur beklammande jag har funnit regeringens ståndpunktstagande vara i Mellersta Österns invecklade politik. De forhöjda rader som där står om förbättrade relationer ter sig för mig som en naken opportunism. Jag vill bara nämna namnet Israel och undrar vad som har hänt med svensk politik.

Herr Sträng tog upp frågan om inflationen och växelkurspolitiken. Jag förvånades litet över hans sätt att presentera frågan. Han kunde också ha sagt att vi var ute i ogjort väder och att den svenska politiken under 1974 i själva verket innebar en revalvering, eftersom kronan flöt upp i förhållande till valutorna på de fria marknaderna och apprecierades med någonting sådant som 4 procent. Det är emellertid klart att vad vi hade i tankarna var en sammankoppling av det slag som finansministern ironiserade över mellan växelkurspolitiken och löneförhandlingarna.

Herr Sträng sade att vi borde ha talat med arbetsmarknadens parter för att höra vad de anser om vårt förslag. Jag tror att han glömde att förslaget en gång i tiden lades fram av en framstående ekonom på arbetsgivarsidan och att det på senare tid har fått stöd från en framstående ekonom inom Landsorganisationen. I själva verket har vi funnit ett förvånansvärt stort intresse för vårt förslag. Jag är fullt beredd att medge att vi betraktar det som akademiskt och eventuellt rent av verklighetsfrämmande. Vi menar emellertid att det inte stöter på någon logisk omöjlighet att på detta sätt angripa inflationsproblemet, även om de politiska svårigheterna skulle vara stora.

Framför allt kan man naturligtvis inte angripa inflationsproblemet eller fora en växelkurspolitik om man menar att vi genom att gå med i den europeiska ormen har avhänt oss möjligheten att föra en självständig politik på det sätt som regeringen brukade tala om innan vi gick med i ormen. På den tiden då vi diskuterade huruvida vi skulle vara med i EG hette det att vi inte kunde vara med i det monetära samarbetet. Nu är vi med i det även om vi inte är med i EG.

När tyskarna vill revalvera D-marken gentemot andra valutor gör de det. Vi skulle få göra samma sak om vi förde en politik som gjorde det motiverat. Inte ens det system vi hade förr i tiden innebar att man inte fick ändra växelkurserna — det

sanktionerades tvärtom av Bretton Woods-systemet. Våra åtaganden kan inte betyda att vi för alla evighet har avhänt oss möjligheten att föra en växelkurspolitik eller att intervensera på marknaden.

Någon isolerad uppskrivning i den meningen att man skulle skriva upp kronan och sedan vänta på vad som skulle hända har naturligtvis aldrig föreslagits från vår sida. Jag skulle emellertid vilja säga att hela denna diskussion om växelkurser och inflation förefaller mig vara av sekundärt intresse i jämförelse med den stora frågan om stimulansen som uteblev och vad som kommer att hända med den allmänna produktionsnivån och sysselsättningsnivån under 1975.

Lars Matthiessen:

Jag skall gå in på vissa detaljfrågor. Det jag har att säga ligger rätt nära det som Göran Ohlin redan har sagt. Jag delar i stort sett hans bedömning — det gäller både tillbakablickten på 1974 och framåtblickandet på 1975.

En bedömning av det ekonomiska läget innefattar självfallet en lång rad delbedömningar. Om man går igenom nationalbudgeten skulle man kanske vänta sig att på en del punkter finna delbedömningen alltför optimistisk och på andra punkter alltför pessimistisk. När jag laser finansplanen och nationalbudgeten tycker jag emellertid att det inte förhåller sig på det sättet utan att nästan alla bedömningar förefaller vara för optimistiska. Det är ett genomgående drag. Jag skall nämna några exempel.

Vi har redan hört Göran Ohlin tala litet om de internationella utsikterna. Jag tycker att detta är ett av de mest utpräglade exemplen på att de bedömningar som har gjorts är alltför optimistiska.

I finansplanen sägs det att den ekonomiska aktiviteten i OECD-området vid årsskiftet befinner sig i ett tillstånd av stagnation med få tecken till en spontan återhämtning av efterfrågan. Det är ett ganska starkt uttalande. Om man inte vidtar några åtgärder, blir det alltså nolltillväxt.

OECD framlade sin bedömning i december, och man räknade då i stort sett med stagnation. Tillväxttakten för hela OECD-området beräknades till 0,5 procent. Man utgick i de kalkylerna från att den ekonomiska politiken skulle vara oförändrad.

Nu sägs det i finansplanen och i nationalbudgeten att det har förekommit en kursändring i den ekonomiska politiken sedan OECD-rapporten utarbetades. I fi-

nansplanen och nationalbudgeten kallas tex den engelska novemberbudgeten för konsumtions- och investeringsstimulerande. Detta är nog att se alltför ljus på läget. Det engelska konjunkturinstitutet har snarast sett budgeten som ett kontraktivt inslag.

Det är sant att det har vidtagits vissa stimulansåtgärder i Västtyskland och Holland. I USA har man de senaste dagarna borjat tala om att eventuellt sänka skatterna, men det föreligger inget konkret förslag, och vi vet alla att det tar ganska lång tid innan ett sådant beslut kan fattas av kongressen. Det är därför fara värt att en skattesänkning inte får någon effekt på produktionen i USA förrän mot slutet av året.

Mot bakgrund av de exempel som har namnts räknar man i nationalbudgeten upp tillväxttakten för hela OECD-området från 0,5 till 2 procent. I finansplanen namns inga siffror om detta, men de finns i nationalbudgeten, där man säger att den bedömning som gjorts ligger *något* över OECD:s bedömning. Jag tycker att det uttalandet är ett understatement. En uppräkning från 0,5 procent till 2 procent för hela OECD-området är naturligtvis oerhördt kraftig. Man kan knappast tänka sig att det blir möjligt att samtidigt i alla länder vidta så kraftfulla ekonomisk-politiska åtgärder att den tillväxttakten kan uppnås redan under 1975. Detta skulle förutsätta en samordning av ekonomisk-politiska åtgärder i en omfattning som vi knappast har varit med om forut.

Det är naturligtvis riktigt som finansministern säger att trycket av den stigande arbetslösheten förr eller senare måste förmå statsledningarna att agera, men jag tycker ändå inte att man får överbetona den känslighet som statsledningarna har för arbetslösheten. Jag tycker att 1974 är ett bra exempel på att den känsligheten inte är så väl utvecklad. Man lät ju i varje fall större delen av året gå utan att ta de krafttag som många hade väntat sig tidigare under 1974.

Slutsatsen beträffande bedömningen av det internationella läget är att man inte kan vara så optimistisk som finansministern är i finansplanen. Det innebär, såsom Göran Ohlin nämnde, att den beräknade ökningen av Sveriges export måste minskas något.

I detta sammanhang vill jag också hänvisa till tidigare erfarenheter. Det sägs att historien inte upprepar sig, men jag vill påpeka att den svenska exporten inte alls ökade 1958, som varit det mest utpräglade avmattningsåret hittills under efterkrigstiden. Det sägs i finansplanen att vi får

räkna med att dopningen blir kraftigare än den var 1958. Mot den bakgrunden är det inte så märkligt om man inte räknar med någon större ökning av den svenska exporten i år.

Man kan också anföra en rad andra skäl. Den mycket kraftiga ökning som svensk export undergick under 1973 hängde väl ihop med att Sverige var ur fas med de flesta andra länder. De flesta industriländerna hade en kraftig efterfrågeexpansion, men det hade inte Sverige, och därför kunde den svenska exporten öka kraftigt. Jag tycker man kan sätta ett frågetecken för om det är möjligt för Sverige att bevara de marknadsvinster vi gjorde i det sammanhanget.

En annan post som jag vill kommentera är lagerposten. Konjunkturvariationerna i Sverige beror i hög grad på lagerinvesteringarna. Om man studerar sambandet mellan konjunkturutveckling och lagerinvesteringar finner man en stark korrelation.

Den lagerökning som har förutsatts under 1975 strider på ett ganska markant sätt mot det mönster som vi har kunnat iaktta tidigare under två och ett halvt decennium. Vi kan bortse från åren för Koreakrisen, då det förekom mycket kraftiga lagerinvesteringar. Det är efter 1950 då lagerinvesteringarna var störst var 1970, då lagerinvesteringarna utgjorde 2,8 procent av BNP. Den lagerökning som man har räknat med för 1975 uppgår också till 2,8 procent. Det tycker jag är anmärkningsvärt med tanke på att ingen vill göra den bedömningen, att 1975 skall bli ett högkonjunkturår på samma sätt som 1970.

Jag har alltså mycket svårt att förstå att det skulle vara rimligt att räkna med att det blir en så kraftig lagerökning. Enligt vad man hört från företagen på många håll är det en utbredd uppfattning att lagren redan börjar bli för stora. Jag vill därför ifrågasätta, om den förutsatta lagerökningen kommer till stånd. Jag vill samtidigt betona att detta är ett viktigt inslag i försörjningsbalansen. Om lagerökningstakten minskas får det en påtaglig effekt på BNP:s tillväxttakt.

Göran Ohlin har redan sagt en del om den privata konsumtionen. Jag instämmer i vad han sade om att det finns risk för att sparkvoten inte går ner på det sätt som man har räknat med i finansplanen.

Jag vill påpeka att den förutsatta konsumtionsökningen om 3,5 procent i hög grad är beroende av att sparkvoten går ner på det sätt man har räknat med. Om den inte gör det kan vi vänta oss att ökningen av konsumtionen's volym blir 1 à 1,5 procent mindre än de 3,5 procent som har förutsatts i finansplanen.

Jag kan inte låta bli att dra en parallell med 1971, då vi också stod inför en vikan- de konjunktur och avtalsrörelsen drog ut på tiden precis som den kan göra även denna gång.

Det finns alltså en ganska klar risk för att konsumtionsökningen inte blir så stor som man har förutsatt.

Jag kunde fortsätta med denna upprä- kning. Man har förutsatt bortåt 10 procents ökning av den privata industrins investe- ringar. Även om man då har förutsatt uttag från olika fonder vill jag sätta ett frågetecken för om denna ökning med 10 procent verkligen kan komma till stånd i det konjunkturläge vi har eller kan få.

Om man måste räkna ner de ökningstal som jag här har diskuterat plus en del annat blir slutsatsen att vi inte får den relati- vt höga tillväxttakt som har förutsatts utan kommer att hamna lägre. Vi får då räkna med möjligheten att arbetsmarknads- laget blir sämre, och i så fall aktualiseras ekonomisk-politiska åtgärder. Jag är glad över att det har betonats så starkt i kväll att det finns en hög beredskap för ekono- misk-politiska åtgärder. Jag tror för min del att de kommer att behövas, precis som fallet var under förra året.

Lars Wohlin:

Göran Ohlin talade om stimulansen som uteblev. Jag är kanske litet mer optimistisk än han. Jag tror vi kommer att få stimu- lansen i ekonomin.

När man diskuterar statsverksproposi- tionen gör man det i allmänhet från stabi- liseringspolitiska överväganden, och kriti- ken går ofta ut på att det inte anges till- räckligt omfattande stabiliseringsåtgärder. För egen del har jag helt slutat att vänta mig att i finansplanen finna uppgifter om de ekonomisk-politiska åtgärder som fak- tiskt kommer att vidtas under det kom- mande året. Ser man efter i konjunkturin- stitutets översikt över viktiga ekonomisk- politiska beslut finner man att endast en liten del av dessa åtgärder har stått an- givna i finansplanen. Jag tror att detta delvis bottnar i att det behövs flexibilitet. Man måste anpassa sig till nya ekonomiska informationer och omständigheter. Men det finns också ett behov av politisk flexi- bilitet i finansplanen. Vi hörde av finans- ministern att det finns en enkel likriktar- effekt genom att det är enkelt att späda på utgifterna men inte lika enkelt att stra- ma åt dem. Det gör väl att finansplanen måste skrivas på ett visst sätt. Jag tror att vi kommer att få se en rad förslag till

ekonomisk-politiska åtgärder, eftersom jag lutar åt de mer pessimistiska bedömningar- na.

I diskussionen om statsverksproposi- tionen blandas stabiliseringspolitiska, fördel- ningspolitiska och resursfördelningsfrågor ihop i en enda röra. Läser man tidningar- nas presentation av budgetpropositionen finner man att polisen skall få nya motor- cyklar, att 3 miljarder kronor skall gå till folkpensionärerna och att halva livsmedels- prishöjningen subventioneras bort. Man får också läsa att 1,4 miljarder till försvar- et inte betyder någon som helst reell ök- ning utan att anslaget egentligen är oför- ändrat. Det är svårt för allmänheten att bedöma den materia som presenteras, sär- skilt under en snabb inflation när man för- lorar proportionen på alla siffror. På sam- ma sätt som hushållen har förlorat uppfatt- ningen om vad saker kostar har man ett dåligt grepp om vad det är vi prioriterar. Det är uppenbart att också tidningarna har svårt att se vad som är väsentligt.

Jag tänkte säga något om resurs- och inkomstfördelningsfrågor och inte tala så mycket om stabiliseringspolitiken.

Skattetrycket, mätt som den offentliga sektorns totala inkomster, uppgår nu enligt finansplanen till 52 procent av BNP. Detta skattetryck har vuxit med ca 1 procentenhet om året under de senaste fyra åren trots allt tal om skattesänkning. Däremot har den of- fentliga sektorn, mätt som summan av of- fentlig konsumtion och offentliga investe- ringar, vidgats mycket måttligt. Det som har ökat i omfattning är transfereringarna. Vi tar in ökade skatter för att kunna ge ökade barnbidrag, ökade folkpensioner, ökade sub- ventioner till företag, ökade bostads- och matsubventioner.

Jag tycker att man måste fråga sig, om det är nödvändigt att höja transfereringsde- len av budgeten så starkt. Enligt min be- dömning skulle man kunna begränsa transfe- reringsdelen med samma inkomstfördel- ningsambitioner. En stor del av skatten tas ut genom skatt på arbetskraft i företagen. Det är en skatt som övervärtras på lönta- garna och som utgår proportionellt från den första tjänade kronan. Ingen, hur låg in- komst han än har, undgår denna löntagar- avgift. Man skiftar över en större del av skattebördan på låginkomsttagare för att transferera tillbaka pengarna till låginkomst- tagarna. Det finns emellertid nackdelar med ett högt skattetryck, så man borde begränsa denna transfereringsandel. Det är i alla fall en fjärdedel av BNP som man på detta sätt tar in och ger tillbaka. Jag tycker att man åtminstone borde kunna diskutera frågan.

Det sägs i finansplanen: "Erfarenheterna från 1974 års avtalsrörelse visar att metoden

att lägga skattesänkningar som grund för parternas fria avtalsförhandlingar ger ett för både löntagare och samhällsekonomi gynnsamt resultat. Härigenom har det varit möjligt att kombinera realinkomststegringar för den enskilde med lönekostnadshöjningar för företagen, som varit väl förenliga med strävandena att hävda vår internationella konkurrenskraft."

Enligt min uppfattning ger inte löneökningarna — vare sig de avtalsmässiga eller andra — i kombination med s k skattesänkningar någon real ökning i disponibel inkomst. Ser man på utvecklingen mellan 1973 och 1974 finner man att realvärdet av ökningen av inkomsterna efter skatt var noll. Den ökning med 7 procent av de disponibla inkomsterna som framkom var en följd av ökade transfereringar och en omläggning av de indirekta skatterna. Löntagarorganisationerna och Arbetsgivareföreningen har knappast någon information om det läge i vilket de förhandlar, eftersom de inte känner de två återstående viktiga parametrar som finansministern bestämmer över, nämligen de indirekta skatterna och transfereringarna.

Jag kan alltså konstatera att finansministern behåller full suveränitet att bestämma den disponibla inkomstens utveckling oavsett de förhandlingar som nu förs. Jag tycker det då är intressant att fråga, om inte finansministern borde våga gå litet längre och ställa ut fastare löften om en viss ökning av den disponibla inkomsten och inte förlita sig på en minskning av sparandet.

Sedan skulle jag vilja något kommentera den sänkning av produktivitetstillväxten inom näringslivet som har skett under senare år. Mellan 1970 och 1975 skulle arbetsproduktiviteten enligt konjunkturinstitutets antagande för 1975 ha växt med 5,5 procent om året. Detta är betydligt lägre än vad 1970 års långtidsutredning förutsåg och lägre än vad 1973 års långtidsutredning förutsåg. Denna utveckling kan anses mycket allvarlig, beroende på hur man tolkar orsakerna till sänkningen av produktiviteten. Ökningen i industriproduktionen har också blivit lägre än man tidigare förutsatt — 4,4 procent i stället för 5 procent. Den låga produktiviteten har dock haft det gynnsamma med sig att den hållit uppe sysselsättningen.

Finansministern har inte i finansplanen angivit vad han tror är orsaken till nedgången i produktiviteten. Detta är en viktig faktor. Om man räknar ut vad som krävs i investeringar för att kompensera nedgången i produktivitetsoökning, finner man att det behövs årliga investeringar på åtminstone 3 à 4 miljarder för att hålla samma produktion vid given sysselsättning. Olika ekonomer kan räkna något olika på produk-

tionssambanden, men det rör sig om mycket stora kapitalbelopp.

När man skall föreslå åtgärder för att höja produktionskapaciteten i industrin är det viktigt att man har klart för sig vad orsaken kan vara till den utveckling vi har sett. Jag kan rada upp flera skäl, och som ekonom behöver jag inte ta ansvar för en viss bedömning eller orsaksanalys, men den som skall fatta beslut måste ha valt någon analys för att kunna sätta in botemedel. Jag tycker att detta problem kunde vara värt en diskussion i finansplanen.

Sedan kan man fråga sig, vilka förutsättningar det finns att den stora investeringsökning kommer till stånd under 1975 som anges i finansplanen. Det står där att vi skall ha en hög beredskap för att öka efterfrågan om denna investeringsökning inte kommer till stånd och att efterfrågeökande åtgärder skall koncentreras till direkt sysselsättningskapande åtgärder med lågt importinnehåll samt till investeringsprojekt som främjar produktionen.

Detta innebär att om prognosen inte slår väl ut skall man inte satsa på att stimulera den privata konsumtionen utan på att öka offentlig konsumtion. Vi vet nämligen att den privata konsumtionen kortsiktigt har ett högt marginellt importinnehåll. Om man inom industrin och särskilt konsumtionsvaruindustrin vet att finanspolitiken kommer att inriktas på annat än på stöd till efterfrågan på industrins produkter om den utländska efterfrågan och hushållens efterfrågan utvecklas ogynnsamt, är detta ett allvarligt förhållande för den industri som är beroende av den privata konsumtionens utveckling.

Om i varje lågkonjunktur efterfrågan vänds bort från den privata konsumtionen och mot s k importsnåla sektorer, särskilt tjänstesektorn, är det fara att vi får en långsiktig vridning av vår resursanvändning som avviker från vad vi på lång sikt önskar uppnå. Vi har haft en svag utveckling av den privata konsumtionen, och detta har drivit ut industrin på exportmarknaden. Det är det som ligger bakom den gynnsamma utvecklingen av handelsbalansen. Ser man på industrivarubalansen och räknar bort oljeprodukterna finner man att industrin under 1973, 1974 och 1975 har ett årligt exportöverskott på 10—12 miljarder kronor. Det är oljeräkningen som skymmer detta i handelsbalansen. Vi har haft en väldigt mycket starkare volymmässig ökning av exporten än av importen. Det är viktigt att upprätthålla en hög privat konsumtion även under en kommande lågkonjunktur för att ge industrin den investeringsstimulans som den behöver.

Jag vill sedan säga ytterligare något om

finansieringen av industrins investeringar. Det är ju den tunga industrins investeringar som det talas om i finansplanen. Den tunga industrin behöver tillgång på långa lån, men många av de tunga industriföretagen har inte så goda balansräkningar att de är särskilt attraktiva lånekunder på den internationella kapitalmarknaden. Därför ställer jag mig tveksam till formuleringen i finansplanen, att man skall ge avkall på tidigare tumregler för den externa finansieringen. Jag kan bara uppfatta detta som en uppmaning till företagen att minska sin soliditet något. Jag tycker att många företag inte har någon anledning att sänka sin soliditet mer än de har gjort under de senaste åtta åren. Detta gör att jag också ställer mig litet tveksam till den förutsatta investeringsökningen. Företagen kommer att ställa höga lönsamhetskrav för att inte riskera en framtida soliditetsminskning.

Det står i finansplanen på tal om lån utomlands att företagen inte kommer i ett sämre läge i förhållande till konkurrenterna. Det avgörande är emellertid att de kommer i ett sämre läge än tidigare i Sverige. De låneräntor som tillämpas utomlands ligger över den totala räntabilitet som svensk industri uppnår, och därmed kan entusiasmen för att låna inte vara så stor. Detta är ytterligare ett skäl att ställa sig tveksam till beräkningarna om en ökning av industriinvesteringarna.

Man kan sätta ytterligare ett frågetecken för denna långsiktiga investeringsökning om man beaktar andra kostnadsfaktorer, men jag skall stanna här. Jag vill bara avsluta mitt anförande med en liten fråga, om den kommande energipropositionen innehåller förslag om hög skatt på energi för industrin. Detta är en allvarlig fråga särskilt för den tunga och energislukande industrin. Detta får vi veta i mars, men jag tror att vi dessförinnan får se förslag till många andra åtgärder.

Gunnar Sträng:

Jag beklagar att jag uttryckte mig så att professor Göran Ohlin hade svårt att förstå mig. Jag skall beflita mig om att i fortsättningen lägga min pedagogik på ett enklare plan.

Mina kolleger i andra länder börjar stimulera ekonomin, säger professor Ohlin. Ja, jag räknar just med det som ett incitament till en uppgång i konjunkturen. Även om jag har en annan mening än åtskilliga av mina meddebattörer tror nog de flesta på en internationell konjunkturuppgång, även om de inte tror att den skall komma lika snabbt som jag tror.

Studerar vi de internationella bedömningarna finner vi att man tycks vara ense om att en uppgång troligen kommer under senare hälften av 1975. Eftersom den svenska ekonomin går med farten av ett ganska hyggligt lastat godståg menar jag att vi borde kunna klara oss över det första halvåret, möjligen med några små stimulansåtgärder, för att sedan kunna haka på den internationella uppgången. Jag har alltså räknat med just det som professor Ohlin talar om, nämligen att mina kolleger runt om i världen skall börja visa aktivitet. Den uppfattningen har kallats för en optimistisk syn som jag har på framtiden.

Jag har nämnt tre element som skulle lägga grunden för en ökning av den privata konsumtionen. Det första är den skattesänkning på ungefär 4,7 miljarder som vi redan har beslutat om i riksdagen. Det andra är en löneutveckling som i stora drag inte skiljer sig mycket från 1974 års. Det tredje elementet, slutligen, är en nedgång i sparandet. Det är dessa faktorer som ligger bakom min förutsägelse, att den privata konsumtionen kommer att öka med omkring 3 procent. Jag räknar inte med någon minskning av sparandet med 2 miljarder, som professor Ohlin sade, utan med 1 miljard.

Jag vill sedan ett ögonblick uppehålla mig vid historieskrivningen som gäller 1970-talet. Jag kan inte illustrera den med några grafiska tabeller, men de är heller inte särskilt effektfulla att döma av den hjälp som professor Ohlin hade av sitt diagram. Detta må kallas för ett försvarstal.

År 1970 avlämnade långtidsutredningen ett betänkande där det sades ifrån med all önskvärd tydlighet att problemet för Sverige var underskottet i bytesbalansen och att den primära uppgiften måste vara att rätta till det underskottet. Vi hade på ögats näthinna bilden av situationen under 1970 med det kraftiga underskottet i betalningsbalansen och den snabbt dalande valutareserven som tarvade brutala ingrepp på kreditpolitikens område. Senare på året följde vi också efter med finanspolitiska åtgärder.

Det framstod för regeringen som om den centrala uppgiften de närmaste åren måste vara att klara den olyckliga underbalanseringen och reparera valutareserven. Jag vill nu säga att vi skulle ha varit i en väsentligt sämre situation under 1974 om vi inte hade lyckats förverkliga den målsättning som långtidsutredningen angav.

Jag är den förste att erkänna att tillväxten under 1971 var ungefär plus minus noll, men det var inte särskilt överraskande. Arbetsmarknadsorganisationerna i Sverige träffade inte sin uppgörelse förrän den 23 juni. Vi hade då under ett halvår fått drastiska beskrivningar fem eller sex gånger om dagen

i television, radio och tidningar av hur distansen mellan Gieseckes och Geijers bud var flera mil och att en storkonflikt var ofrånkomlig.

Jag förstår om företagarna i en sådan situation väntade med att investera. Jag förstår också om de enskilda konsumenterna sade sig att det var nödvändigt att hålla igen på hushållskassan. Under en generalstrejk har organisationerna inte möjlighet att betala ut strejkunderstöd särskilt länge eller med så höga belopp. Den olyckligt långa lönerörelsen interfolierades av dramatiska beskrivningar av vad som skulle hända vid en generalstrejk. Det ledde till att investeringsaktiviteten minskade och att det svenska folket ökade sitt sparande två à tre gånger från 3 procent av den disponibla inkomsten upp till 7—8 procent av den disponibla inkomsten.

Man kan säga att finansministern borde ha räknat med detta och att han borde ha vidtagit stimulansåtgärder, men jag är inte övertygad om att det skulle ha varit så lyckligt om finansministern mitt under besvärliga avtalsförhandlingar hade vidtagit åtgärder för att kraftigt stimulera konjunkturen. Trots att jag är fackföreningsman måste jag säga att det inte hade varit särskilt lyckligt.

Under 1972 ökade BNP med 2,3 procent. Samtidigt genomförde vi en arbetstidsförkortning som tog i anspråk åtskilliga av de resurser vi i annat fall skulle ha kunnat använda till att öka BNP. Vi har i efterhand räknat ut att arbetstidsförkortningen motsvarade 1,5 procent av BNP. Det innebär att 1972 inte var något dåligt år.

Året 1973 trodde vi var mycket dåligt ända fram till avslutningsdebatten vid riksdagens vårsession 1974. Jag hade fått en beräkning över utvecklingen under det år som hade slutat några månader tidigare. Jag trodde självfallet på den beräkningen och skrev i kompletteringspropositionen, som lades fram för riksdagen på våren 1974, att när vi i efterhand granskade utvecklingen under 1973 visade det sig att ökningen i BNP var 1,7 procent.

Sedan gick det en regnig och tråkig sommar. På höstkanten fick jag en ny rapport. Vi hade då större möjligheter att bedöma BNP-utvecklingen under det tidigare gångna året, och det framgick då att BNP-ökningen under 1973 hade uppgått till 3,1 procent.

När det är så svårt att räkna ut hur stor ökningen är att det kan slå fel på 100 procent när man gör en beräkning för ett år som har passerat förstår vi hur oändligt svårt det skall vara att göra en beräkning för ett år som ännu inte har börjat. Vi är emellertid tvingade att ha någon uppfattning om det, och vi har efter bästa förstånd kom-

mit fram till bedömningen att ökningen under 1974 har legat på 4 procent och att den under 1975 kommer att vara något lägre, låt oss säga 3—3,5 procent.

Jag har med denna historieskrivning velat säga att de senaste åren inte har varit några dåliga år. Ser jag dem i belysning av den kalla siffermässiga redovisningen som nu har avlämnats vågar jag försvara dem som ganska hyggliga år.

Nu kan man säga att det också finns negativa inslag under de här åren i form av en oacceptabel arbetslöshet. Det är intressant att se att arbetslösheten under 1971, 1972 och 1973 har förekommit parallellt med att vi haft fler människor i arbete än tidigare under 1970, då arbetsstyrkan utökades genom en immigration av 50 000 personer.

Detta kan förefalla vara en motsägelse, men förklaringen ligger i att vi genomdrivit en särbeskattningsreform. Vi har drivit en hård politisk propaganda där kvinnans rätt till förvärsarbete sattes i centrum, och vi har fått en enorm inmarsch av gifta kvinnor på arbetsmarknaden som förklarar att vi har fler personer i arbete än tidigare. Nu börjar även den reserven ta slut. Vi har 100 000 personer fler i arbete i år än för ett år sedan, och det är i allt väsentligt de gifta kvinnorna som förklarar tillskottet.

Jag tror det var professor Ohlin som lät undslippa sig att den politik som nu presenteras är en snål politik sedd mot bakgrund av den internationella solidariteten. Han säger att vi försöker värja vår valutareserv och vår bytesbalans, och när andra nationer slår vakt om sina intressen blir det någon som måste lida för det.

Jag har ingenting att invända mot Göran Ohlins påstående som en presentation av ett problem, men jag vill erinra om att vi från 1973 till 1974 åstadkommer en svängning på inte mindre än 8 miljarder från ett överskott på 5 miljarder till ett underskott på 3 miljarder och att vi är beredda att acceptera att underskottet stiger till 5 miljarder under 1975. Jag tycker inte att vi behöver skämmas för politiken även mot bakgrund av den internationella solidariteten.

Professor Ohlin säger att vi har varit med om en revalvering inom ormen. Det är i och för sig riktigt. Jag angav i mitt inledningsanförande vilka nationer som är inkopplade i vårt valutasamarbete. Den grupp av stater som håller samman i valutapolitiken har revalverat sina valutor i relation till dollar och pund, och det är möjligt att den utvecklingen kommer att fortsätta — det vet vi inte. Mot den revalveringen är det ingen som protesterar. Det var emellertid tanken på en uppskrivning som en isolerad nationell företeelse vid sidan av alla inter-

nationella åtaganden som jag i mitt inledningsanförande beskrev som orealistiskt.

Lars Matthiessen sade att finansplanen är alltför optimistisk. Han hänvisade till att OECD-rapporten redovisar för 1975 en ganska obetydlig uppgång i tillväxten på ungefär en halv procent för hela området. Det är väl riktigt, men det sägs också i OECD-rapporten att man räknar med en uppgång i Europa på 2,5 procent.

När vi försöker bedöma konsekvenserna för vår egen ekonomi spelar det naturligtvis en enorm roll hur vår utrikeshandel fördelar sig mellan olika länder. Jag skulle tro att vår export till USA och Japan — de båda nationer som under 1975 drar ner den genomsnittliga tillväxttakten — stannar vid ca 10 procent av den totala svenska exporten. Norge tar ensamt emot närmare 10 procent av den svenska exporten trots att det är ett litet land. Nu är jag naturligtvis medveten om att USA spelar en större roll i utrikeshandeln för andra europeiska länder och att detta i sin tur influerar på den svenska utrikeshandeln, men karaktaristiskt för USA är att utrikeshandeln spelar en relativt blygsam roll i den stora nationens ekonomi.

Lars Matthiessen tror inte riktigt på den optimistiska lagerprognos som vi redovisar. På den punkten är jag beredd att lyssna vidare på hans argument. Erfarenheten säger nämligen att knappast någonting är så svårt som att uppskatta volymen av lagerförändringarna. Vi har emellertid trott på en ganska kraftig uppgång av lagerupplägningen i Sverige.

Jag tror att den senaste konjunkturfasen har gjort klart för de svenska företagen hur värdefullt det är att ha lagerhusen välfyllda den dag efterfrågan blommar upp igen ute i världen — och det finns ju ingen som är så pessimistisk att han inte tror att en efterfrågeökning kommer relativt snart. Jag fick detta bestyrkt häromdagen när en av landets största industrikoncerner hade gjort en framställning till finansdepartementet om att få ta 600 miljoner kronor ur investeringsfonden under en period av tre år och använda pengarna till nyinvesteringar. Jag trodde naturligtvis att man ville använda den särskilda investeringsfonden, som man får börja utnyttja redan den 1 juli utan begränsningar i fråga om omfattningen, men döm om min häpnad när chefen för koncernen sade: "Nej, den tänker vi inte röra nu, utan den skall vi använda för lagerproduktion efter den 1 juli. Vi har så goda erfarenheter av vad vi vann på att ha lagren fyllda när efterfrågan kom igen, att den skall sparas speciellt för det ändamålet."

Nå, en svala gör ingen sommar, men jag tror att man under den senaste konjunktur-

omsvängningen gjorde erfarenheter som spelar sin roll i bedömningen av den närmaste utvecklingen.

Chefen för Industriens utredningsinstitut herr Wohlin var i långa stycken överraskande överens med mig. Han trodde på en rad åtgärder som skulle syfta till att stimulera ekonomin. Som ni alla har hört har jag inte uteslutit detta, även om jag inte vill skriva ut en accept på det.

Herr Wohlin var i första delen av sitt inlägg i viss mån irriterad över transfereringarnas starkt ökade omfattning. Jag drog den slutsatsen, att han i början av inlägget hävdade att det är önskvärt att begränsa transfereringarna. Så långt kan vi nog vara ense, att dessa transfereringar, som riktar sig till folkpensionärer och till barnfamiljer med högre barnbidrag och högre bostadsbidrag, leder till en ökad konsumtion.

Sedan blev jag litet överraskad när herr Wohlin i fortsättningen av sitt anförande uttalade tveksamhet över min rekommendation att stimulansåtgärder förläggs till importsnåla områden för att inte valutareserven skall belastas. Här vände herr Wohlin i argumenteringen och menade att det var lämpligare att stimulera konsumtionen, eftersom en ökad efterfrågan skulle sätta fart på industrin.

Det är möjligt att jag är litet för elak i mina slutsatser eller har alltför avancerade anspråk på konsekvens i inläggen, men naturligtvis får herr Wohlin möjlighet att korrigera mig. Jag tror emellertid att vi måste välja båda vägarna. I den mån stimulansåtgärder blir nödvändiga finns det utrymme för stimulans inom anläggningssektorn. Det finns fortfarande åtskilliga järnvägsövergångar som är obevakade, det behöver alltid göras mycket åt vägarna, och vi behöver bygga fler barnstugor. Vi kan naturligtvis också stimulera konsumtionen genom att ge utökade subventioner för mat eller hyra i form av höjda barnbidrag eller högre folkpensioner.

Valmöjligheter finns alltså, och jag tror att man bör gå fram på båda vägarna. I den mån man inriktar stimulansåtgärder mot anläggnings- och investeringsidan tror jag det är klokt att välja ut objekten med hänsyn till deras tyngd i importsammanhang.

Herr Wohlin tog upp ytterligare några frågor. Nedgången i produktiviteten har vi berört på några rader i finansplanen. Jag fattade det så att herr Wohlin själv har en hel del förklaringar och är beredd att upplysa oss om dem.

Jag skulle också kunna bidra med några personliga synpunkter. Just nu när vi har en intensiv sysselsättning och då 50 procent av industriföretagen redovisar brist på yr-

kesarbetare menar jag att vi har kommit nära taket, och då är det svårare att förverkliga en produktivitetsökning än när vi har reserver att ta till.

En annan iakttagelse som jag vill redovisa är att sjukfrekvensen stiger påtagligt i en intensiv högkonjunktur som vi har i dag. Jag har funderat över vad det kan finnas för samband. Sjukfrekvensen har stigit så starkt under 1974 att vi är tvingade att satsa mer pengar på sjukförsäkringen, som ju finansieras med 25 procent över statskassan och till 75 procent med arbetsgivaravgifter. Det kan tänkas att den som är säker på att alltid ha arbete lägger sig hemma när han har snuva, medan den som är mer orolig för sysselsättningen fortsätter att arbeta och hoppas att snuvan går över ändå. Bortavaro-procenten i ett företag spelar en stor roll för produktivitetsökningen. Vi har erfarenhetsbevis för att den är klart relaterad till intensiteten i sysselsättningen.

Det finns naturligtvis många sådana detaljiakttagelser som man kan dra fram. Sammantagna ger de vid handen att vi i våra kalkyler troligen måste räkna med en nedgång i produktiviteten.

Den tunga industrin behöver långa lån, sade herr Wohlin. Finansministern, om någon, är väl medveten om det.

Om jag skall lämna en historisk redovisning vill jag säga att vi i det svåra avgörandet, vilka som skall få de långa och räntebilliga krediterna i vårt land, först har velat tillgodose bostadssektorn, som behöver mellan 9 och 10 miljarder i långa inteckningslån till den låga kapitalmarknadsräntan. Kommunerna vill också ha långa räntebilliga krediter och har fått sin kvot. Staten behöver också i viss utsträckning få sitt kreditbehov tillfredsställt på kapitalmarknaden, framför allt vid en stigande underbalansering. Vi brukar ta 3 à 4 miljarder. Helst skulle vi vilja ta mer, men hänsyn till andra sektorer har tvingat oss att låta bli det, även om det skulle finnas fysiska möjligheter.

Industrin har under de senaste åren med nöd och näppe kunnat realisera en upplåning på den svenska kapitalmarknaden av drygt 2 miljarder. Bo Jonas Sjölander, AP-fondernas chef, ser bekymrad ut. Han vet lika bra som jag hur besvärligt det är att hushålla under knapphetens kalla stjärna och kan nödgas bli osams med de flesta lånesökande. I denna situation har vi inte haft någon annan rekommendation att ge än att försöka varva det billiga inhemska kapitalet med utlandslån i den mån man är konkurrenskraftig i förhållande till sina medtävlare utanför landets gränser.

Herr Wohlin tog upp det intressanta problemet om sambandet mellan skattesänkningar och lönerörelsens utfall, men det

problemet är så intressant att jag nog måste ta tre kvarts timme på mig om jag skall utveckla det, och jag vill inte missbruka det förtroende jag fått att komma tillbaka i diskussionen. Därför hoppar jag över hela det problemet.

Slutligen frågade herr Wohlin om den kommande energiskatten. Højningen av oljepriserna är ett stort problem, bytesbalansmässigt, valutamässigt och i andra avseenden. För att vi skall komma till rätta med det problemet räcker det inte med att bara uppmana folk att spara på strömmen, utan det behövs litet hårdare metoder. Blir man dyrare, uppstår i regel hos både företag och hushåll en naturlig önskan att se över om man verkligen behöver förbruka så mycket ström som man är van att göra. Även från sparandesynpunkt skulle därför en viss beskattning nog vara lämplig, om regeringen kommer fram till en sådan lösning.

Hans Engman:

Det finns flera inslag i den nu framlagda budgeten som vi från fackligt håll har anledning att se på med tillfredsställelse — bla:

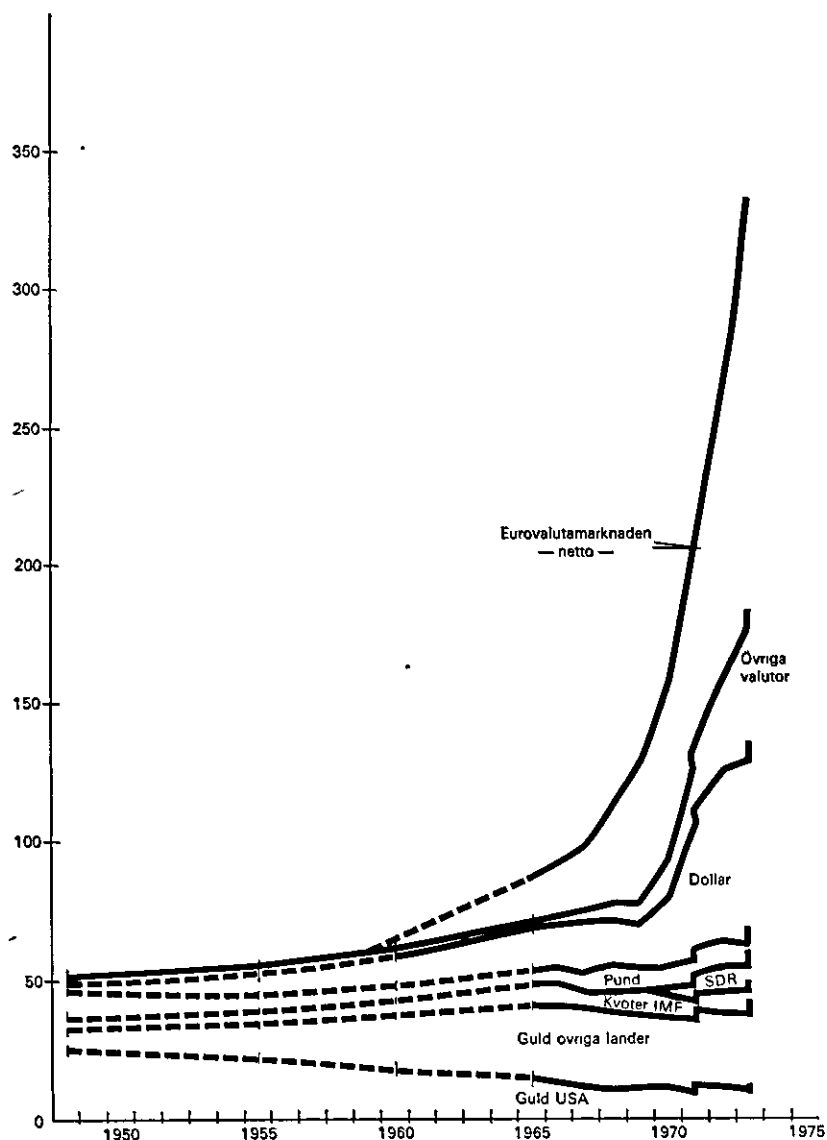
- 1 miljard i beredskap för arbetslöshetens bekämpande
- ökade resurser till Arbetsmarknadsverket
- att u-hjälpen nu når 1 procent av BNP

Jag tänkte emellertid ej närmare gå in härpå utan istället ta upp inflationsproblemet och därvid måste jag ge uttryck för besvikelse rörande den inflationsanalys som kommer till uttryck i finansplanen. Jag är besviken så tillvida som jag bland de olika förklaringarna till inflationen i finansplanen inte kunnat återfinna det orsakssamband som jag utvecklade inför denna församling för två år sedan. Jag framhöll vid detta tillfälle att den inflation vi levde med då och som vi lever med idag är internationell och att förklaringarna till densamma måste sökas på det internationella planet. För min del anser jag att den helt dominerande inflationsförklaringen utgörs av den ohämmade ökningen av internationell likviditet, av internationella krediter och skapandet av kontopengar.

Jag vill visa ett diagram för att stödja detta resonemang. (Se diagram 1).

Underlaget till diagrammet är IMF-statistik vad gäller den officiella likviditeten, och statistik från Morgan Guarantee Trust vad gäller den privata likviditeten eller eurovalutamarknaden. Förebilden till detta diagram har jag hämtat från den engelska tidskriften Economist (1974.09.28). Under perioden 1969—73 ökade den internationella likviditeten mätt på detta sätt med ca 27

Diagram 1. Världslikviditeten. Räkneenhet: Miljarder dollar

Källor: IMF och Morgan Guarantee Trust.

Anm: Officiella valutareserverna exkl Sovjet, Östeuropa, Kuba och Kina samt exkl IMF:s guldinnehav.

procent per år. Jag behöver knappast påpeka att den reala produktionsutvecklingen för OECD-länderna bara utgör en mindre del av dessa 27 procent. Skillnaden kan grovt sägas utgöra ett inflationsgap. Jag har lagt in en kurva i diagrammet visande prisutvecklingen för OECD-länderna (diagram 2).

De krediter och kontopengar som går att mobilisera på eurovalutamarknaden används till att finansiera olika aktiviteter som

uppköp av företag, investeringar, spekulationer av olika slag etc. De multinationella storbolagen har varit de dominerande låntagarna.

För att understryka allvaret i detta problem och vikten av politiska åtgärder för att bringa eurodollarmarknaden under kontroll vill jag göra en suggestiv jämförelse som jag tror kan ha ett visst pedagogiskt värde. Jämförelsen har jag hämtat från en artikel i den franska tidningen *Le Monde* (1974.

10.29), som handlar om den ohämmade likviditetsökningens problem för Frankrike. Författaren menar att tillskapandet av krediter och kontopengar under nuvarande institutionella förhållanden både moraliskt och ekonomiskt om dock ej juridiskt kan jämföras med en falskmyntarliga som mot ränta lånar ut de falska pengar de tillverkat. Verkningarna på ekonomin och priserna är identiska.

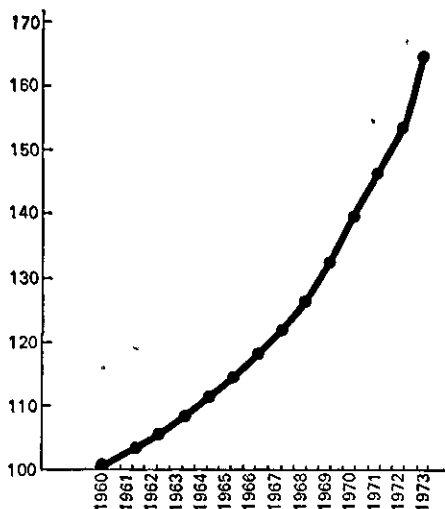
Det är ett stort och svårt problem att angripa internationaliseringen av kreditväsendet och det kommer att krävas ett stort politiskt mod. Men det tjänar ingenting till att avvakta i förhoppningen att problemet skall lösa sig självt. Det kommer bara att bli värre.

Jag tänkte därefter kommentera förslaget om successiva revalveringar av den svenska kronan. Det står dessbättre ingenting därom i finansplanen men eftersom det har intagit en framträdande roll i den ekonomiska debatten skulle jag vilja ta detta tillfälle för att något kommentera detta förslag. Jag tror att jag kan säga att det är en vitt utbredd uppfattning på den fackliga sidan att vi inte vill veta av någon koppling av lönerörelsen med växelkurspolitiken. Om jag har rätt förstått de som är inne på dessa tankegångar så menar man att vi skall sänka våra lönekrav i utbyte mot en revalvering och förespegligen att inflationen kommer att sjunka. Förslaget som det framförts i *Ekonomisk Debatt* nr 7 1974 har kryddats med en finansminister med järnvilja som genomdriver sin politik "även om det leder till en period av arbetslöshet". Förslaget kännetecknas av en total avsaknad av garantier för arbetstagarnas standardutveckling och det innebär — som framgår av citatet — dessutom ett hot mot sysselsättningen.

Per Åsbring kallade nyligen förslaget om successiva revalveringar för "jippo". Det tycker jag är en bra benämning.

Jag vänder mig mot detta förslag även på teoretiska grundvalar. Premisserna som förslaget bygger på är felaktiga — det bygger i allt väsentligt på det neoklassiska systemet. För att en revalvering skall få de effekter de växelkursfixerade ekonomerna pratar om krävs en fungerande prismekanism. Det har vi i allt mindre utsträckning idag. John Kenneth Galbraith har övertygande visat i sin sista bok "Economics and the public purpose" att den neoklassiska nationalekonomin ej är tillräcklig för att analysera dagens värld med storbolag, kartellisering och internationalisering av näringslivet. Galbraith ansats är enligt min mening betydligt mer verklighetsanknuten. Han beskriver ekonomin såsom bestående av två

Diagram 2. Prisutveckling OECD-länderna. Index 1960 = 100

Källa: The Economist, 28 september 1974.

delar — den ena utgörs av storbolag vilka kontrollerar (marknaden) priser och kostnader — denna del av ekonomin kallar Galbraith "det planerande systemet". Den andra delen av ekonomin består av småföretag, delar av jordbrukssektorn, serviceföretag m m vilken opererar under marknadsbestämda villkor vilka dock i stor utsträckning står under inflytande av det planerande systemet.

När det gäller förslaget om successiva revalveringar kan jag inte underlåta att erinra om hur vissa ekonomer här i landet resonerade så sent som för några år sedan. I Dagens Nyheter gick det i mars 1973 att läsa följande i en artikel av en av de mer uttalade förespråkarna för ett flytande växelkurssystem: "Kanske är det svårt för politiker och lekmän att förstå vilka värden som står på spel i dessa dagar." Litet längre ner preciseras dessa värden till "hela vår traditionella välfärdspolitik". Därefter anger författaren ett sexpunktsprogram för att förhindra den totala katastrofen vars första punkt utgörs av förslaget om en *successiv depreciering* av kronan. Författaren säger vidare att "om programmets expansiva åtgärder inte är tillräckliga för att sänka kronans värde till en nivå som möjliggör utrikesbalans vid full sysselsättning skall Riksbanken intervensera med erforderliga kronförsäljningar".

Skall man fatta de växelkursfixerade ekonomernas tankar på följande sätt: Upp med kronan om vi vill minska inflationen, ner

med kronan om vi vill säkra sysselsättningen. Detta är dock ej relevanta frågeställningar. Det stora problemet idag är att sänka den *internationella inflationen* och jag hänvisar till vad jag anfört ovan.

Men vad beror det på att det ständigt fabriceras mer eller mindre verklighetsanknytna teser på det nationalekonomiska området? Galbraith menar att ekonomerna gör hedervärda ansträngningar att tränga in i de ekonomiska problemen men de är fast i obsoleta modeller och förlegade analys-tekniker vilka dessutom utarbetats på grundval av en samhällsparts ideologi. Därför blir resultatet alltid tillfredsställelse när bolagsvinsterna exploderar och därför blir det alltid bekymrade miner och inflationsfarhågor när lönerna skall höjas. Galbraith uttrycker detta förhållande på följande sätt: "Nationalekonomins bidrag till maktutövande kan kallas dess instrumentala funktion — instrumental så till vida att den bidrar inte till förståelse eller förbättring av det ekonomiska systemet utan till att främja makt-havarnas intressen". Enligt Galbraith måste denna instrumentala funktion lämnas därhän och istället tas fasta på nationalekonomins mer traditionella syfte som går ut på att söka tala om hur saker och ting är beskafade.

Ett grundfel inom den akademiska nationalekonomi idag är att den totalt negligerar maktrelationerna i samhället. Jag tror Galbraith har rätt när han påpekar att nationalekonomi är en fråga om makt och maktutövning och att alla analysansatser måste grundas på ett studium av maktförhållandena i samhället.

I ett intressant kapitel i Galbraiths bok utvecklas hur det planerande systemet internationaliseras. I en nyligen utförd undersökning av SCB rörande företagens betalningar i samband med utrikeshandeln konstateras att 1973 tre fjärdedelar av exporten och två tredjedelar av importen kom från företag med egen verksamhet i utlandet. Härtill skall läggas det förhållandet att den multinationella sektorn i Sverige är starkt koncentrerad. Bland såväl de svenska som utländska multinationella företagen svarar ett litet antal företag för en stor andel av exporten och importen. För dessa storföretag med såväl import som export blir ett förslag om revalvering kopplat med sänkta lönekrav naturligtvis intressant — det man tappar på exportsidan (om man tappar något överhuvudtaget — en stor del av verkstadsexporten går nämligen till egna dotterföretag i utlandet enligt SCBs undersökning) vägs upp i form av billigare import. Den verkliga vinsten däremot hoppas naturligtvis dessa företag uppnå genom att förmå de anställda att sänka sina löneanspråk.

Revalvering och sänkta lönekrav — ett exempel på den akademiska nationalekonomins instrumentalism, måhända.

För att därefter gå över till frågan om upplåning i utlandet går det att i finansplanen utläsa en relativt stark skepsis mot denna utväg. Jag kan helt ansluta mig till denna skepsis — all upplåning i utlandet bör begränsas i största möjliga utsträckning, såväl till omfattning som i tiden. Om vårt land kommer i beroendeställning till internationella finanskonglomerat kommer vi att helt förlora kontrollen över de sociala prioriteringarna på samma sätt som skett med bl a Italien.

Utöver inflationsproblemet är det ytterligare två viktiga problem sammanhängande med arbetstagarnas standardutveckling: nämligen skattefrågan och de stundade avtalsförhandlingarna. Beträffande den aviserade skattereformen skall jag inskränka mig till att säga att vi på TCO-sidan förväntar oss att finansministern salomoniskt kommer att tillgodose samtliga arbetstagar-kategorier.

När jag för två år sedan talade inför denna församling uttryckte jag tillfredsställelse från TCO:s sida över 1972 års skattereform och jag kan väl säga att vi från TCO:s sida mot denna bakgrund förtröstansfullt ser fram mot den kommande skattereformen.

När det gäller löneförhandlingarna så måste utgångspunkten från arbetstagarhåll vara EFO-utrymmet samt det förhållandet att *kapitalandelen* under de närmast förgångna åren har ökat på *löneandelens* bekostnad. EFO-utrymmet kan idag beräknas till ca 18 procent. Till detta procenttal bör sedan läggas vissa procent för att kompensera för minskad löneandel under tidigare år. Förutom att ett sålunda beräknat ca 20-procentigt löneökningskrav är legitimt och berättigat, finns det anledning av hemmakonjunkturskäl att generöst stimulera efterfrågan och inte minst viktigt är det därvidlag att få till stånd en snabb avtalsuppgörelse. Arbetsgivarna kommer att bära ett tungt ansvar om vi får en lång och utdragen avtalsrörelse. En sådan situation kommer successivt att inverka hämmande på konsumtionsviljan och därmed ha neddragande verkningar på konjunkturen.

När det gäller TCO-grupperna på den privata sidan föreligger vissa speciella problem. PTK har i förhandlingsstarten som första krav satt ett löneutvecklingsavtal. Detta krav sammanhänger i viss mån med kravet om en översyn av hittillsvarande konstruktion av löneöverenskommelserna — bl a vad gäller fredspliktsreglerna. I klartext innebär denna senare punkt att PTK önskar förhandla om införandet av lokal strejkrätt. Detta för att bättre kunna värna om arbetsfreden. Dagens situation för pri-

vattjänstemän är nämligen högst otillfredsställande och utgör en säker utveckling mot ökad oro på arbetsmarknaden. Kravet om ett löneutvecklingsavtal innebär att man vill ha garanti för att tjänstemän och andra grupper med fasta lönesystem får samma lönejusteringar under avtalsperioden som de som har rörliga system (genom ackord eller andra lönejusteringar t.ex. löneglidning). Kravet på löneutvecklingsgaranti skall ses mot bakgrund av en löneglidning för LO-grupperna om ca 7 procent medan löneglidningen för PTKs tjänstemän knappt brukar uppgå till 1 procent. Under perioden 1969—74 ökade LO-gruppernas löner med 70,3 procent och tjänstemännens med 58,6 procent. Jag vill dock understryka att kravet om ett löneutvecklingsavtal inte innebär att PTK-tjänstemännen inte är villiga att medverka till att minska lönespännvidden och minska löneklyftorna i samhället. Det har från TCOs sida i olika sammanhang framförts att det är vi fullt och fast införstådda med och beredda att medverka till. Men det skall ske i avtalsenliga former och som en följd av medvetna förhandlingsresultat. Privattjänstemännen måste få garantier för att uppnåda avtalsresultat står sig. Det är idag meningslöst för privattjänstemän att sluta ett centralt avtal med fredsplikt utan garanti för löneutvecklingen. Ja, herr ordförande — med dessa ord hoppas jag att jag bidragit till att sprida kännedom om hur vi på fackligt håll upplever och betraktar några av de problem som Sverige för närvarande står inför.

Karl-Olof Faxén:

Hans Engman började med att ge oss en liten demonstration av hur man kan tillämpa kvantitetsteorin för att förklara inflationsutvecklingen under senare år om man i penningmängden räknar in det internationella penningsskapandet på eurodollarmarknaden. Det är inte någon särskilt originell idé, och det är många som har gjort det.

Kvantitetsteorin är flera hundra år gammal. Varje gång den avlivas återuppstår den som galten Särimmer. Dess främste anhängare bland de akademiska ekonomerna är Milton Friedman, som i en krönika för någon månad sedan skrev ungefär det som Hans Engman här diskuterade, fastän han tänkte mer på de amerikanska problemen.

Det är klart att man kan begränsa inflationen genom att begränsa tillväxten i penningmängden. För att översätta problemet till det internationella planet gäller det att genom någon form av internationellt bank-system bringa eurodollarmarknaden under kontroll på samma sätt som den inhemska

kreditgivningen står under centralbankens kontroll. Man kommer emellertid inte att politiskt orka med detta under tillräckligt lång tid för att det skall få någon effekt på prisutvecklingen. Medan man driver denna restriktiva penningpolitik kommer arbetslösheten att öka så att varje regering tvingas att föra en expansiv politik. Därför är den metoden inte möjlig att praktisera. Löntagarorganisationerna kommer aldrig att acceptera en arbetslöshet av den omfattning och den längd som en tillämpning av kvantitetsteoris recept skulle innebära i praktiken. Detta gäller naturligtvis internationell penningpolitik lika väl som nationell.

En annan sak är det att säga att det med tanke på det internationella betalningssystemets stabilitet skulle vara önskvärt att kunna tillskapa något system av internationella privatbanker som kunde förmedla den väldiga kreditgivningen under någon form av internationell kontroll. På den punkten är väl Hans Engmans förslag om att regularisera denna del av det internationella ekonomiska livet välbetänt. Vi har sett att Kissinger är ute på samma vägar, så Hans Engman är inte ensam där heller.

Vad sedan gäller de akademiska ekonomernas brist på sinne för maktförhållandena tycker jag att Hans Engman belyser problemet när han gör sig till tolk för PTKs krav på ett följsamhetsavtal, dvs att PTK skall hänga LO i rockskörtet och överlämna makten till LO. Här har vi en maktpolitisk faktor av central betydelse för det ekonomiska livet i Sverige som akademiska nationalekonomer naturligtvis inte alltid har förstått betydelsen av. Tjänstemännen på den privata sektorn är alltså inte längre intresserade av att uppträda på egen hand utan vill segla i kölvattnet efter de mäktiga. De mäktiga är i detta fall givetvis inte de stora bolagen, som Hans Engman talade om, utan LO, där den verkliga makten ligger. Det är väl riktigt att nationalekonomerna inte fullt har förstått den maktförskjutning till löntagarorganisationerna som har ägt rum inte bara i Sverige utan också i andra länder och att de inte fullt har insett konsekvenserna för möjligheterna att bekämpa inflationen av denna förskjutning i de faktiska maktförhållandena i samhället. Sedan är det en annan sak att organisationernas företrädare försöker blanda bort korten genom att utpeka företagen som de maktägande för att inte allmänheten skall känna sig chockerad.

Jag tror att den internationella inflationen möjligen kan bero på en förskjutning av förhållandena på arbetsmarknaden som tagit sig uttryck i att vad man kan kalla *trade-off* mellan inflation och arbetslöshet har förändrats så väsentligt sedan 1971.

Det går bra att förklara inflationen fram

till 1970—1971 med den internationella konjunkturutvecklingen och med att kapacitetsreserverna i OECD-området som helhet var utomordentligt knappa 1968—1969 och framåt. Detta måste leda till en förstärkning av den internationella inflationen. Det går däremot inte att förklara att den recession som inträdde de första åren på 1970-talet inte ledde till någon mer märkbar dämpning av den internationella inflationen. Denna utveckling kan inte förklaras vare sig med kvantitetsteorin eller med en mera keynesiansk teori, utan här måste man nog ta med den förändring av maktrelationerna på arbetsmarknaden som är en följd av löntagarorganisationernas växande inflytande över lönebildningen.

Vad som går att göra åt den saken är en annan fråga. Jag tror inte att man bör försvaga löntagarorganisationerna, men det ligger någonting i tanken att bygga ut effektivare motparter till löntagarorganisationerna, inte bara i vissa länder utan på det internationella planet.

Vad gäller den aktuella och konkreta situationen i Sverige hade Hans Engman inget annat recept än att vi skulle följa med i den internationella dansen och föra en fullkomligt passiv politik, dvs höja lönekostnaderna med åtminstone 20 procent och ta konsekvenserna i form av inflation. Nu vet vi att en löneökning av en sådan storleksordning skulle ge ett realt utbyte på mellan 1 och 2 procent. Det är många som tycker att det är något av en pyrrhusseger att genomdriva en så väldig lönekostnadsökning som 20 procent för att realt få ut mellan 1 och 2 procent.

Det är inte underligt att det finns människor som undrar om det finns något alternativ till en sådan politik. Den prisstegring på 10—15 procent som en sådan politik för med sig får nämligen stora förmögenhetspolitiska konsekvenser. Det har talats om en förskjutning mellan lönekostnaderna och driftsöverskottens andelar inom den konkurrensutsatta sektorn, och detta spelade också en stor roll i Engmans utläggning. Han påpekade att det inte räcker med EFO-modellens 18 procent — som jag tror är en för hög siffra — utan det skulle också behövas några procent för återställande av löneandelen. När man fäster så stor vikt vid dessa dock relativt obetydliga förskjutningar, varför diskuterar man då inte de kolossala förmögenhetsöverföringar som lönehöjningar med över 20 procent på ett år leder till?

Jag lämnar därmed Hans Engmans anförande och skall avslutningsvis säga några ord om den aktuella problematiken. Det är då fråga om dels en samordning mellan löner och skatter och dels en samordning

mellan löneutvecklingen och växelpolitiken. Man kan också säga att det gäller att ordna in den svenska ekonomin i dess internationella sammanhang.

Ett grundproblem när det gäller det internationella perspektivet är att vi saknar en ordentlig teoretisk nationalekonomisk analys av hur den internationella ekonomin fungerar med de väldiga kapitalöverföringar som återlåningen av oljepengarna innebär. Genom att OPEC-länderna inte förbrukar oljepengarna i sin egen ekonomi tvingas vi kanske till en anpassning av växelkurserna så att upplåningen kan fördelas på de länder som har kreditvärdighet. Räntesatserna i de olika länderna måste anpassas till ett planerat internationellt flöde av långsiktiga lån. Vi hörde här i diskussionen exempel på de problem som kan uppkomma genom att den svenska räntan är lägre än den internationella, så att vi måste vidta särskilda åtgärder för att systemet skall kunna fungera.

De här problemen är komplicerade och samtidigt väsentliga. Jag har letat i varje häfte av de fem ledande nationalekonomiska tidskrifterna i hopp om att äntligen hitta en artikel om dessa frågor, men jag har ännu inte sett någon artikel och ännu mindre någon bok som behandlar det teoretiska problemet. Det är inte underligt att praktikens män blir vilsna när den teoretiska nationalekonomiska diskussionen saknas på denna väsentliga punkt!

Jag avundas inte en finansminister som måste fatta beslut ute på ett sådant gungfly som fackekonomerna tillhandahåller. De föreställningar om det internationella ekonomiska systemets sätt att fungera som förekommer i debatten är grundade på väsentligt enklare förutsättningar än dagslägets förutsättningar med denna enorma återlåning av oljepengar med dess konsekvenser för växelkursbildningen, den internationella räntestrukturen, priser, kostnader och handelsbalans.

Varje form av mera konsekvent växelkurspolitik måste framstå som utomordentligt äventyrlig när man i grund och botten inte kan förklara de mycket stora växelkursförändringar som har ägt rum under de senaste tre, fyra åren. Varför har tex den tyska marken gått upp så mycket som den har gjort sedan 1970? Det kan knappast förklaras med den tyska kostnadsutvecklingen i förhållande till utvecklingen på dollarmarknaden, utan det sammanhänger antagligen dels med en historisk utveckling och dels med speciella förhållanden när det gäller sparande och kapitalmarknad.

Den politik som finansministern deklarerade i sitt inlägg, nämligen att vi skall stanna inom ormen och hålla konstant D-marks-

kurs, är väl den praktiska politik som står öppen i det kaotiska läge som den internationella ekonomin befinner sig i. Man har åtminstone en stark part att hålla i handen, och det är en part som åtnjuter internationellt förtroende och som hittills visat förmåga att sköta sina åtaganden gentemot de små stater som i övrigt ingår i ormen.

Man kan väl säga att detta är den enda politik som är möjlig från praktisk synpunkt. Man bör dock observera att kostnadsutvecklingen i Tyskland under 1975 beräknas ligga mellan 9 och 11 procent, och vi har att räkna med en prisutveckling som är väsentligt lägre än i andra länder. Från den utgångspunkten kan EFO-ramen inte väntas rymma 18 procent, utan kanske 10 procent. En utveckling inom den kostnadsramen skulle ge en väsentligt stabilare inhemsk utveckling och en väsentligt rättvisare förmögenhetsfördelning än det alternativ som Engman här har förespråkade, men det är möjligt att han inte bryr sig särskilt mycket om förmögenhetsfördelningen.

Slutligen vill jag säga att jag aldrig har kunnat förstå att denna teknik att höja arbetsgivaravgiften skulle underlätta en lugn avtalsrörelse. Vad som krävs är en samordning av en årlig förändring av skatteskalorna med avtalsrörelsen. Det finns ingenting som säger att den årliga förändringen av skatteskalorna nödvändigtvis måste sammankopplas med en höjning av arbetsgivaravgiften. Det går bra att åstadkomma samma effekt på den totala beskattningen genom att ändra skatteskalorna direkt, och det går dessutom att göra det på ett sådant sätt att man sänker skatten nominellt i varje skitt.

Det måste alltså vara andra skäl som gör att vi har kommit in på den egendomliga tekniken att varje år koppla ihop en höjning av arbetsgivaravgiften med en revision av skatteskalorna. De skattetekniker som sköter om detta är inte så dumma att de inte har sett andra möjligheter, men de finner väl positiva fördelar med denna teknik.

Jag skulle då vilja säga att det på lång sikt väsentligaste argumentet är att ett skattesystem som bygger på att arbetsgivarna skall vara skattskyldiga snedvrider företagsstrukturen exempelvis inom byggnadsbranschen, restaurangbranschen och reparationsbranscherna. Vi får en krets av företag som lever på att delvis undanhålla arbetsgivaravgiften. Det går nämligen inte att utforma ett uppboords- och kontrollsystem som är hundraprocentigt vid den betydande höjd som arbetsgivaravgiften har fått. De seriöst arbetande företagen, exempelvis medlemmarna av Arbetsgivarförbundet, som upprätthåller reguljära kollektivavtalsförhållan-

den med sina anställda, kommer att bli lidande i konkurrensen med företag som bedriver en svårkontrollerad verksamhet. Detta blir med arbetsgivaravgiftens nuvarande höjd ett snabbt växande problem. Vi har också sett framstötter från arbetstagarorganisationer om en sanering av sådana verksamheter. Jag tror att detta på lång sikt är det tyngst vägande argumentet mot denna typ av skattepolitik.

Ett annat argument gäller mera övergångsvis under det år som avgiften höjs. Det bygger på att arbetsgivaravgiften inte övervärtas helt det första året på löntagarna utan att det dröjer någon tid innan den till 100 procent bärs av löntagarna. Under mellantiden uppstår det svårigheter särskilt för de arbetsintensiva företagen inom den skyddade sektorn, de företag som framför allt bär upp försörjningen i stödområdena, i glesbygderna och i sådana delar av landet där selsättningen är ett problem.

Detta gör att man måste vara försiktig med en höjning av arbetsgivaravgiften. Det går inte att höja den i hur snabb takt som helst. Vi kan nu läsa i budgetpropositionen att man förutser en höjning under 1976 med 5 å 6 procent om man inräknar den högre sjukförsäkringsavgiften. Jag kan intyga att detta verkar chockartat inte bara på arbetsgivarna utan även på löntagarna, och jag tror att förtjusningen över denna teknik verkligen börjar blekna.

Hur skall en löntagarorganisation kunna redovisa ett förhandlingsresultat för sina medlemmar när en så stor del av utrymmet tas upp av statliga avgifter och medlemmarna dessutom skall tillföras realinkomstförbättringar genom skattesänkningar? Hur skall organisationerna i längden kunna motivera sin existens? Man måste förr eller senare komma över till en annan teknik för samordning. Det går inte att varje år höja arbetsgivaravgiften med 5 procent för att åstadkomma utrymme för skattesänkningar.

Jag menar alltså att det är viktigt att så snart som möjligt göra klart för sig att arbetsgivaravgiften är ett onödigt och störande inslag i den samordning av lönerörelse och revision av skatteskalorna som med den starka inflationstakten måste äga rum.

Danne Nordling:

Jag skulle i korthet vilja utveckla en av de frågor som Faxén tog upp, nämligen kopplingen mellan skatteomläggningen och avtalsförhandlingarna.

Syftet med skattereformerna angav finansministern själv i skattepropositionen i höstas vara att åstadkomma reella höjningar för

de anställda utan att lönehöjningarna blir oacceptabelt höga från stabiliseringspolitisk synpunkt eller att en alltför stor del av löneökningarna går bort i skatt. Han sade vidare att skatteomläggningen bör ses som ett medel i strävandena att begränsa prisstegringarna.

Om en dämpning av prisstegringarna skall åstadkommas på det här sättet gäller det att begränsa ökningarna av företagens totala arbetskraftskostnader. Det räcker alltså inte som man ibland kan få höra med att endast åstadkomma en dämpning av de kontanta löneökningarna, om samtidigt arbetsgivaravgifterna stiger kraftigt.

Löntagarorganisationerna har ställt i utsikt att de skall beakta höjningen av arbetsgivaravgifterna. Men detta kan knappast få någon dämpande effekt om de totala arbetskraftskostnaderna fortfarande ökar i samma takt.

Jag vill ställa en konkret fråga: vad finns det för garantier för att löntagarna ytterligare justerar ner sina lönekrafter så att prisstegringarna verkligen kan dämpas?

På den frågan kan naturligtvis finansministern svara att justeringen av inkomstskatteskalorna motsvarar för 1975 en löneökning med 10 procent före skatt. Arbetsgivarna behöver bara betala 4 procent högre arbetsgivaravgift. Mellanskillnaden på 6 procent, som beror på att någon marginalskatt inte utgår på den del av inkomstökningen som byts ut mot höjd arbetsgivaravgift, bör löntagarna ta hänsyn till. Det har dock inte hörts någonting från löntagarorganisationerna om att de skulle räkna på detta sätt. Därför undrar jag om de i annat sammanhang har varit inne på de tankarna.

Man kan emellertid fråga sig, om finansministern verkligen kan svara på det sättet. Han har i sina direktiv till 1972 års skatteutredning sagt ifrån att skattereformen skall totalfinansieras, och i övriga sammanhang har han fördömt dem som inte velat anvisa full täckning för justeringen av inkomstskatteskalorna.

Kravet att den offentliga sektorn skall få in lika mycket pengar som då ingen skatteomläggning görs strider uppenbart mot finansministerns egen önskan att undvika att en alltför stor del av inkomstökningen går bort i skatt. En höjning av arbetsgivaravgifterna leder alltså till att den offentliga sektorn går miste om drygt hälften av det belopp som man ibland tror att den offentliga sektorn skall få in.

En höjning av momsen, som också har diskuterats av 1972 års skatteutredning i dess senaste förslag, får däremot full finansieringseffekt.

Skatteutredningen tror att de två åtgärderna är ekvivalenta, men de har helt olika

effekter. Något skattebortfall inträffar inte om justeringen av skatteskalorna växlar mot höjd mervärdesskatt.

När finansministern i samband med den senaste skattereformen talade om finansiering genom höjda arbetsgivaravgifter måste det innebära att han inte menar riktigt det samma som man vanligtvis menar med termen finansiering, i varje fall när det gäller höjda arbetsgivaravgifter. För att löntagarnas köpkraft skall kunna öka med 3—4 procent måste den offentliga sektorn gå miste om en del av de skatteintäkter som annars hade kommit in — annars skulle skattereformen bli helt verkningslös.

Min andra fråga till finansministern blir: Om nu syftet är att ge löntagarna en köpkraftsökning, varför skall då arbetsgivaravgifterna höjas? Vore det inte enklare att göra justeringen av inkomstskatteskalorna exakt så stor som anses behövligt och avstå från en höjning av arbetsgivaravgifterna?

Lars Wohlin:

Finansministern förstod inte min kortfattade analys av stabiliseringspolitikens effekt på den industriella expansionen. Min tes är att det finns ett motsatsförhållande mellan den uttalade önskan att låta den industriella kapaciteten expandera och uttalandet att om vi inte får den spontana utveckling på 3,5 procent av den privata konsumtionen som prognostiseras, skall man satsa på att stimulera vad som kallas importsnål efterfrågan. Vi vet från konjunkturinstitutets beräkningar att den marginella importbenägenheten är hög för privat konsumtion. Man skall alltså satsa på offentliga tjänster och offentliga investeringar — det bekräftades också av finansministern när han talade om en ombyggnad av järnvägsövergångar och liknande.

Här finns ett dilemma. Om vi kommer att få en relativt matt konjunktur under 1975 och 1976 såsom jag förutser, kommer en sådan stabiliseringspolitik att leda till att den efterfrågan som riktar sig mot en stor del av den konsumtionsvaruproducerande industrin att bli mycket låg och investeringsbenägenheten på den sidan att bli svag. Man kanske kan säga att den tunga basindustrins investeringar inte görs på så kort sikt, men jag talar här om en relativt stor del av den industri som producerar konsumtionsvaror.

Det kan naturligtvis hävdas att vi måste skydda utrikesbalansen och att det därför är naturligt att i en lågkonjunktur satsa på detta sätt. Risken är dock att vi sedan slår emot ett kapacitetstak, om vi därefter vill åstadkomma en stark expansion av den privata konsumtionen genom att en hel del

industrier slås ut under lågkonjunkturen. Vi får på detta sätt en alltför liten industriell tillväxt i förhållande till det uttalade långsiktiga önskemålet om en viss fördelning mellan privat konsumtion och offentlig konsumtion.

Jag menar att man måste vara försiktig med denna vridning bort från privat konsumtion i varje lågkonjunktur. Det är en slutsats som jag drar av observationer av utvecklingen mellan 1970 och 1975.

Slutligen vill jag säga några ord om produktivitetsökningen. Finansministern talade om de allra senaste årens produktivitetsökning, men jag talade om hela perioden 1970—1975. Det är självklart att det förekommer variationer i produktiviteten, men vi har under hela denna femårsperiod haft en påtagligt lägre produktivitetstillväxt än tidigare. Det var intressant att höra finansministerns analys som gällde brist på yrkesarbetare och hög sjukfrånvaro. Om nu dessa två faktorer varit de dominerande förklaringarna till den sänkning av produktivitetsökningen som det krävs stora resurser att kompensera på investeringssidan, kunde man ha väntat sig förslag till åtgärder på de punkterna för att möta de problem som uppstår. Jag tycker det bör ingå i en finansplan att finansministern klarlägger var man står i det avseendet.

Gunnar Sträng:

Jag skall självklart inte nu ta upp till behandling den i och för sig intressanta analys som Engman och Faxén gjorde. Jag skall inte blanda in Milton Friedman och Galbraith, eftersom de inte har mycket med budgeten att göra.

Det är naturligtvis inte tekniskt nödvändigt att koppla ihop skattesänkningen med en höjning av arbetsgivaravgiften, men det är finanspolitiskt nödvändigt — det är den enkla förklaringen.

Jag håller med om att kontrollen behöver förstärkas när beskattning av den här typen blir högre. I det budgetförslag som föreligger ingår också en förstärkning av kontrollmöjligheterna, och jag föreställer mig att vi får fortsätta med detta.

Jag skall inte falla för frestelsen att ge mig in på den skattepolitiska debatt som jag är utmanad till, men jag vill säga några ord om den.

Jag har funnit att alla människor har den fåvitska förhoppningen att om vi bara hade ett annat skattesystem skulle allt ordna sig på något underligt sätt. Framför allt skulle ett annat skattesystem innebära att konsumenterna skulle få en lindrigare beskattning eller att producenterna skulle få en lindri-

gare beskattning — vad man än är skulle man tjäna på ett annat skattesystem.

Nu är det så att vi måste finansiera den offentliga sektorn med skatteinkomster när man inte kan lånefinansiera mer. Utgifterna har kommit för att stanna, och inkomsterna kommer att behövas.

Man kan visserligen säga att om vi för en sådan verkligt skicklig politik att tillväxten blir hög och stabil år efter år betyder det att skattekraften ökar och att det offentliga får in mer skattepengar utan att man behöver höja den kommunala utdebiteringen eller arbetsgivaravgiften eller momsens, men det ligger en automatik i den offentliga verksamheten. Kommunerna har svårt att klara sig med den naturliga tillväxten i skattekraften, och den starka progressionen i statsskatten har blivit så irriterande att man inte kommer ifrån behovet av att försöka lindra den. De senaste årens skatterevisioner har inneburit att finansministern har gett ifrån sig ca 4 miljarder om året för att dels minska den direkta skatten för alla fysiska personer och dels slipa av progressionen där den är för hård. Jag föreställer mig att man måste fortsätta med detta.

Om man då bedömer den statsfinansiella situationen så, att man inte har råd att släppa ifrån sig skattepengar, sneglar man på kompenserande inkomstkällor. Jag skall erkänna att en höjning av momsens från många synpunkter är en rationell och riktig metod att ersätta den direkta statsskatten. Finansministern får in ungefär lika mycket pengar på en momsprocent som på en procent i form av arbetsgivaravgift. En momshöjning slår emellertid hårt och omedelbart på priserna, och de utpräglade prisstegringar vi har haft har gjort att politikerna dragit sig för att spåda på prisstegringarna ytterligare med en momshöjning.

Tanken att växla om direkt skatt i en arbetsgivaravgift emanerar från fackligt håll. Det var ett par fackliga fortroendemen och deras ekonomiska rådgivare som lanserade tanken för ett par år sedan. Jag tyckte den var tilltalande och nappade på den. Nu har vi dragit oss fram på detta sätt några år, men jag liksom Faxén bävar när man drar ut perspektivet.

Det finns en och annan som tror att någan råvarubeskattning skulle utgöra en frälsarkrans — det är det senaste inslaget i det nya systemet som skall vara så bra att det ger mer pengar till stat och kommun men inte är besvärande för medborgarna. Jag är emellertid tveksam, och jag vill ta tillfället i akt att mana er att inte tro att detta är någon lysande lösning. Vi kan naturligtvis införa en råvarubeskattning, men eftersom råvarorna ingår i de manufakturade varorna och dessa skall säljas på världsmark-

naden borde vi få till stånd någon deal med andra länder om att de följer med i en råvarubeskattning för att inte vårt konkurrensläge skall bli omöjligt.

Hur man än vrider och vänder på problemet är nog varje metod att ta ut skatterna ungefär lika besvärlig. Det finns en samhällsekonomisk fördel med arbetsgivaravgiften, även om finansministern och de kommunala kassörerna förlorar på den. När de löneanställda är beredda att växla om sin löneökning till höjd arbetsgivaravgiftsprocent får de ändå ut ett obeskattat saldo, och därmed blir den höjning av kostnadsnivån som beror på ökade löner lägre än om de skulle ha fått ut samma saldo med beskattade pengar. Det kan ligga en fördel i att få ut det reala resultatet på en något lägre nivå än man annars skulle få.

Det finns egentligen bara två parter som förlorar på den operationen. Den ena ser ni just i talarstolen här, och den andra är kommunerna. I de diskussioner jag har fört med företrädare för kommunerna under de senaste månaderna har de vänt sig mot denna metod. Mitt försvar har varit att de inte kan ha något intresse av att inflationen skenar i väg ännu snabbare, och inför detta dräpande argument har de funnit att man får dras med olägenheterna.

Vill vi ha en marknadsekonomi och vill vi vara med i ett system som en integrerad del av den vasterländska civilisationen och den ekonomiska utvecklingen, är det svårt att lösa problemet med inflationen. Jag har hört talas om att Finlands president för något år sedan sade att han hade förmärkt att inflationen går långammare i Sovjet och öststaterna än i väststaterna. Han fortsatte dock inte att analysera problemet. Analysen är emellertid mycket enkel. Det finns ingen inflation i Sovjet, men man har högre priser där. Man får arbeta mycket längre i Sovjet än i Sverige för att tjäna pengar till att köpa skor eller kläder. I en isolerad ekonomi kan man fixera priserna på varorna oavsett vad de kostar att framställa, och sedan tar min kollega finansministern hand om mellanskillnaden. Det är ett system som är lätt att hantera men som vi inte har särskilt mycket till övers för.